

Te'is 'Amnāk Lelei ne mou se National Education ma Learning Priorities (NELP) ma Tertiary Education Strategy (TES)

Fū'āk ne Garue ne mou se Rako

Mā te'is kel'ākim tē ne fū'āk hūn se ut rakoga 'oris la a'sok ne 'amnāk fakrako 'e av fo'ou te'is (21st Century) kamatama 'e ut rakoag 'on lā'riri' pāu, la hele' se ut rakoag lamlama, ka ne muā'āk 'e 'amnāk tī' liām ne fū'āk hūn se rako.

Vak samtutūk te'is mā het ne mā'ākim 'os 'amnāk fakrako ma te' ne iris ne 'es vāeag 'e 'amnāk 'i - 'atokoa'āk se' ma 'e rak 'on lā'riri' pāu, rako, ma rak lamlama ma rak fakgarue. Iris ne rak tē'ākonga tāe 'e uān pāu ne 'os 'amnāk fakrako ma tāe ulia 'os vak te'is ma 'oris kāunohoga. Lāe ta, ne sa'am 'e 'amnāk ne NELP ma TES, ma vāeag tūtū 'atokoa ne mou se Education Work Programme, hāiasoag la tior'ākia ut ne vak te'is la la'o e sin ma 'on vāv ne vak ta 'on la hele'u e se ut 'i - 'te'is 'amnāk ma rāe tē on Te Pae Tawhiti.

Rē Tatāu ma māūr lelei | Ut Rakoag 'on Lā'riri' pāu ma Resōn ne Rako

HE TIROHANGA WHĀROA:

30 FAU

'OS RĀE TĒET SE RAKO MA 'AMNAKI

Hāisok'ākāg ne Rako ma Garue

TĒ RĀE'AKIT SE RAKO

Whakamaua te pae tata kia tina – Sasap se te' ne tē lelei ne 'āe la pō la a'soko la ta'ag 'ou aier'ākiget...

'Is leum 'e toret ne 'oaf la sākior ut fo'ou, ma fup'āk ta tē fo'out 'e a'es'oa'āk ne 'oris 'inea ma poto la la' se ta hanua sousout ne vasaf 'e tānu. 'Os la rak tē la sāe ofrāu, ma la a'sok a'tatāu ka la hāisok'ākigen famori la pō la 'is la hoa lā se muā 'e 'os la pō tē lelei se 'os famori ma 'e tē tūtū ne iris la agtāu ma 'e 'oris māuri 'e av ne tore.

Whaia te pae tawhiti kia tata – Sākior se te' ne ut sousou ma hō'ākim!

'AMNAKI SE RAKO

- Lelea' rako la 'e uān heta**
Lelea' rako ma 'oris kāunohoga tāe 'e uān ne amnāk ne mou se rako.
- Sāe ofrāu**
Te' ne sal lelei la a'es'oa'āk se rako ma tē lelei ne agtāu sin hūn se rako la noh tār se te' ne iris ne pā rak tē.
- Rak'āk tē lelei ma Muā'āk tē lelei**
Rak'āk tē lelei ma muā'āk tē lelei iā tē pumuet ma hāiasoag tī' pāu se lelea' rako ma 'oris kāunohoga.
- Rak Tē ma Garue 'e av ne Tore**
Rak tē ne hāila'oag ma 'es'ao se māūr 'on famōr Niu Sirāgi 'e terānit 'ē 'i ma se 'oris māuri 'e av ne tore.
- Rakot ne a'sok a'lelei ka a'sok 'e hāiāf'ākiget se te' ne kāinag famori**
Rakot ne a'sok 'e Niu Sirāgi iā tuan'ākiget ma la noh roa.

'Amnāk ne rako

Famör äfet ma fumä 'e Niu Sirāgi rak'ākim 'oris a'häe 'e reko rako 'e Niu Sirāgi. 'E rēko a'häe ne rak'ākim, Matanitū tā fū'āk ta rāe tē fo'out ma te' ne 'amnāk 'es'ao se väegat ne mou se rako. 'Amnāk 'i tā a'es'ao'āk la rak'āk sal se garuet ne Matanitū kamāt vāh hün se rako.

'Amnāk ne NELP ma TES la hāiasoag se maj 'atakoa ne rako la a'sok a'lelei garue te'is. 'E laloag ne tē ne fā' 'e puk te'is, te' ne 'amnāk pu-muā ne fū'āki la ma 'on sal fak garuet ös la hāiasoag sin.

'AMNĀKIT 'E 'ON
TĀ

LELEA' RAKO LA 'E UAN HETA

Lelea' rako ma 'oris kəunohoga tae 'e 'uan ne 'amnākit ne mou se rako

Te' ne lelea' rako/ākonga ma 'oris kəunohoga ma kəinaga kop la səi 'e kəinag ag ne kel'ākim hāifiriga, ag ne kel'ākim 'e ta famorit ne 'e ruerue fakgarue 'e ut ofrau ne hün'āk se ag ne la hō' hāiraksa'aga ma kəutūtū Te' ne kəinag ag 'i ne la rē mane'āk ta le' hoi'ākit - 'e panū tē ma hanhap fakforo, ne 'e fāeag koko, ne 'e hagāe'āk tē ma 'elves'āk tē (social), ne 'e sal fo'ou te'is online (cyber) - ma te' ne kəinag ag ne la hō' hāifiriga ma hāiraksa'aga kop la 'ut'āk la öf.

Lelea' rako/ākonga, kəinaga, kəunohoga ma 'oris pure'aga kop la pō hāiasoag la 'inea nonoj 'amnāk fak rak ne mou se irisa; la pō la iris la has ne'ne' tekāe his ne 'es fuāg se irisa 'e maj ne rako, ka la pō tape' ma la iris la 'es väeag ma 'es lio 'e rē puer ne maj ne rako. 'Oris lio kop la ao la pō ma a'fai sin.

'Os māür lelei tae hāitəunə'fāg se' ma 'os pō la rak tē, ma ke la a'pumū'āk tape' ma 'e te' ne ut 'atakoa ne maj ne rako.

'AMNĀKIT 'E 'ON
TĀ

SÄE OFRAU

Te' ne sal lelei la a'es'ao'āk se rako ma tē lelei ne agtəu sin hün se rako noh tār se te' ne iris ne pā rak tē

Rako kop la säe ofrau, ma nā 'atakoa, se te' ne famori. Te' ne tē ne la fu'ākia ta le' rakot/ākonga 'e a'sok a'lelei ne 'oris rako, fak se ökök fak monē ma tē ne soksok 'e laloag ne kəunohoag ta ne 'e taf ta tape' ma, kop la a'jeamjeam; la pō la lelea' rako/ākonga la pō 'atakoa te' ne tē lelei ne la 'ut'ākia 'oris rako se muā la pō la a'vāh a'lelei.

Te' ne maj ne rako kop la kel'āk ne iris rē tatəu ne 'igkā' ma a'ti'āk te' ne kəinag famori, ma 'oris hāiasoag 'es'aot se te' ne kəinag lelea'/ākonga ne leum 'e te' ne ut tūtū, la pō la lelea' ne la rako/ākonga la 'inea ne iris la matə' ma āf'āk 'e te' ne ut ne iris rako e.

'AMNĀKIT 'E 'ON
TĀ

RAK'ĀK TĒ LELEI MA MUĀ'ĀK TĒ LELEI

Rak'āk tē lelei ma muā'āk tē lelei iā tē pumuet ka tē 'es'aot se lelea' rako ma 'oris kəunohoga

'Amis pā 'es la famör rē rako/kaiako la a'es'ao'āk te' ne ag ma 'amnāk lelei ne la pō la a'ne'ne'ākia huāg 'on lelea' rako/ākonga. Kəinag famör rē rak/kaiako ne leum 'e ut tūtū, ka pot 'e 'oris garue, ka vahiā garue tape' ma tae tē pumuet ne la hāiasoag se pā 'es ma 'amnāk ne mou se lelea' rak/ākonga 'atakoa.

Muā'āk tē leleit kop la fū'āk 'e maj ma väeag 'atakoa ne mou se rako la a'hele'uen ta ruerue lelei fo'out, ne la 'ut'ākia sal ne a'es'ao'āk se rak'āk tē ma rak tē 'e te' ne terāni se muā.

'AMNĀKIT 'E 'ON
TĀ

RAK TĒ MA GARUE 'E AV NE TORE

Rak tē ne hāila'oag ma 'es'ao se māür 'on famör Niu Sirāgi 'e terānit 'ē 'i ma se 'oris māuri 'e av ne tore

Lelea' rako/ākonga kop la 'es 'e ta kəinag rakot ne la hāiasoag la a'potsusunua iris la a'sokoa 'amnāk tūtū ma tolea noanoa ne iris la agtəu ma 'e 'oris māür fak garue 'e av ne tore. Tē te'is la kamāt 'e rak 'on lä'riri' pəu (fəu tā se lima) la hele' se ut rakoag 'on lä'riri mamfua, ma tape' ma se rak lamlama. Noh fūmout 'e hanue te' (citizenship), sal ne la ao ma pō garue, ma rak tē 'e te' ne ava iā väeag pumuet.

Se lelea' Māori 'e rako/ākonga, 'on fuag ne 'amnāk te'is la 'iris la 'atakoa'ākia 'oris rak tē la pō la iris la 'es väeag 'e 'oris ag fak hanuā, ma 'e te' ne pure'ag 'e laloag ne Niu Sirāgi ma 'e te' ne ut tūtū ne rān te'.

'AMNĀKIT 'E 'ON
TĀ

RAKOT NE A'SOK A'LELEI KA A'SOK 'E HAIÄF'AKIGET SE TE' NĒ KĀINAG FAMORI

Rakot ne a'sok 'e Niu Sirāgi iā tuan'ākiget ma la noh roa.

Maj 'atakoa ne la rak'āk tēkop la famori la pō la tuān'āk sin. Maj te'is kop la 'inea la ao ma a'es'ao'āk sal tūtū ne la pō la a'sokoa pā'es 'on lelea rak/ākonga 'atakoa ma 'e jenjen ne rān te'is. Väeag 'e on rereg 'e maj te'is kop la a'ne'ne'āk, ka väeag ne tore kop la sākior sin la fūr'āk ne a'fo'ou.

Maj ne rako ma ao ne pot fo'ou (research) 'e Niu Sirāgi kop la rē la tē a'pumū'ākig'et 'e hanuā tūtū ne rān te', ka hāiasoag se tape' ma se hāikəinagag te'is Māori-Crown relationships.

Te'is 'Amnāk Lelei 'on National Education ma Learning Priorities (NELP) ma Tertiary Education Strategy (TES)

Te'is 'Amnāk Lelei 'on National Education ma Learning Priorities (NELP) ma Tertiary Education Strategy (TES) ne nā hūn se Education and Training Act 2020.

Vāeag te'is ne mou se NELP kop la la'oag 'esea ma te' ne 'amnāk lelei ne fū'āk se rako. Te'is 'amnāk ne fū'āk: Hāiasoagan lā'riri'i ma lelea' haharāgi la pō 'oris 'amnāk fakrako; Ososia lelea' haharāgi la 'es vāeag 'e 'os matanitū ta, ma 'e 'oris māūr fakhanua ma pure'aga, ma se 'oris māūr fakgarue; rak'ākia se iris la 'es 'e huāg to'a, huāg

kosi, huāg fe'eni, ma huget ne aier'āk ne iris pō se ma la a'sok ta tēet ne 'oris huga ton sin, ne la a'es'ao'ākia 'oris a'hāe la fup'āk ta tē fo'out ne tior'āk a'tiot ta tēet, ne rē fiāk'āk ne ta tēet la ho'im ta tē leleit, ne la ag lelei ma hāisok'ākigen hāikāinagaga ma famōr tū; ma hāiasoag se lā'riri'i ma lelea' haharāgi la 'oaf la hāikāinagag ma ta kāinag tūtū, 'es 'e a'hāet ne pā 'es la ma'op'āk famori ma Te Tiriti o Waitangi.

Vāeag te'is TES kop la kel'ākim 'amnāk ne matanitū ta fū'āk la a'sok 'e laloag ne fāu ma'oi ne tāe 'e muā 'e rēko rak lamlama, ag'esea ma fūfū fak monē ne hanuā ofrāu ta (economy), ma hanhap ne noh lelei 'on famori (social), ma matā'uāg ne hanua, pera, sāsī, ar lāg ta ma tekāe hoi'āk tape'i; ka hele' tape' ma se 'amnāk ne la 'ut'ākia famōr Māori ma te' ne kāinag famori se muā.

'Amnāk ne mou se foh ofrāu te'is (the Act) la fū'ākia ma matā'ua maj ne rako la a'pumuā'ākia Te Tiriti o Waitangi ma hāiasoagan hāikāinagag te'is Māori-Crown relationships. Vāeagat 'e 'on Siva 'e foh ofrāu te'is (the Act) af'ākim 'amnāk pumuā his 'e rēko Matanitū ta (Crown) 'oris garue nonoj ne kop la a'sok la a'pumuā'ākia Te Tiriti o Waitangi. 'Amnāk'i hele' tape' ma se 'oris la a'pumuā'āk ne Te Tiriti o Waitangi 'e garue ne mou se tūnā' puer ne rako (boards), ut rakoag lamlama (tertiary education institutions) ma kāugarueaga 'e maj ne rako.

	'AMNĀKIT 'E 'ON TĀ	'AMNĀKIT 'E 'ON TĀ	'AMNĀKIT 'E 'ON TĀ	'AMNĀKIT 'E 'ON TĀ	'AMNĀKIT 'E 'ON TĀ
'AMNĀKI	LELEA' RAKO LA 'E UĀN HETA Lelea' rako ma 'oris kāunohoga tae 'e 'uān ne 'amnāk ne mou se rako	SĀE OFRĀU Te' ne sal lelei la a'es'ao'āk se rako ma tē lelei ne agtāu sin hūn se rako noh tār se te' ne iris ne pā rak tē	RAK'ĀK TĒ LELEI MA MUĀ'ĀK TĒ LELEI Rak'āk tē lelei ma muā'āk tē lelei iā tē pumuet ma 'es'ao tī' pāu se lelea' rako ma 'oris kāunohoga	RAK TĒ MA GARUE 'E AV NE TORE Rak tē ne hāila'oag ma 'es'ao se māūr 'on famōr Niu Sirāgi 'e terānit 'ē 'i ma se 'oris māuri 'e av ne tore.	RAKOT NE A'SOK A'LELEI KA A'SOK 'E HĀIĀF'ĀKIGET SE TE' NE KĀINAG FĀMORI Rakot ne a'sok 'e Niu Sirāgi iā tuan'ākiget ma la noh roa.
	Tā (1) Matā' la ut rakoga la pār ka ū, ka la sāe se te' ne kāinag famori, ka kat 'es hāifiriāg ra hūn se hanuā ne ta famorit leum 'e, ka kat 'es ra ta agat ne la rē mane'ākia ta le' hoi'ākig	Folu (3) 'Ut'āk tē ne la a'noanoan rako se lelea' rak 'atakoa, hele' se lelea' rak/ākonga Māori ma Pasefika, lelea' rak/ākonga ne fup 'afafa, ka tape' ma se lelea ne kop la 'es hāiasoag 'e av ne iris rako	Lima (5) A'sok la fāeag faktēmamfua ne hanue te'is (Te Reo Māori) ma ag fak hanua (tikanga Māori) la hāe ma a'es'ao'āk a'lelei 'e ut rakoga 'e te' ne terāni	Hifu (7) Tēag'esea ma maj ofrāu fak garue ma ut garueaga la osia 'amnāk ne mou se rak tē 'on lelea' rako/ākonga la nā se irisa poto ma 'inea la a'sok a'lelei 'oris garue 'e av ne tore	Valu (8) 'Ut'āk se rērē te' ne 'inea fo'ou ne la sākior ma te' ne 'inea ma pot ne mou se famōr ne hanue te' Māori (mātauranga) sākior ne te' ne tē noanoa 'e laloag ne matanitū te'is ka tape' ma se ut tūtū ne rān te' (TES ONLY)
'AMNĀK PUMUA	Rua (2) 'Es 'e 'amnāk lamlama ma hāiasoag iris la a'sok 'amnāk 'i, ka hāisok'ākig hāifāegaga ma hāigarueaga ma 'oris kāunohoga ma pure'aga la osia hanhap fak rako ne la 'es'ao se 'amnāk 'i, ka ne la a'ne'ne'āk 'oris la 'inea ne iris, ma 'oris fāeag ma ag fak hanuā fak tēmamfua	Hāke (4) A'sok la lelea' rak/ākonga 'atakoa la pō 'e ta fūāg rī leleit 'e rako, 'e resōn ne mou se fāeaga,* ma hat ma fā' tē ma 'e rē fika * Hāifāegaga iā noh takāi'ākim sal 'atakoa ne ne lelea' rako/ākonga a'es'ao'āk mumuā e la hāifāegag ma famori, ka hat tape' ma fāeagat ne a'es'ao'āk 'e 'ou si'u ma kākā'e la hāifāegag 'e Niu Sirāgi	Ono (6) 'Ut'āk pot ma 'inea 'on famōr rē rako se muā, la a'ne'ne'ākia 'oris la rak'āk tē ma muā'āk tē, ma 'oris la hāiasoag se lelea' rako 'e vāeag 'atakoa ne mou se maj ne rako		

NELP ma TES tā vāeag fak foh ne afumou'āk 'e Education and Training Act 2020 ne fā'im ma kel'ākim 'amnāk pumuā 'on matanitū ta hūn se maj ne rako. Puk te'is rak'āk te' ne 'amanāk ne NELP (priorities 1-7) ma tape' se TES (priorities 1-8).

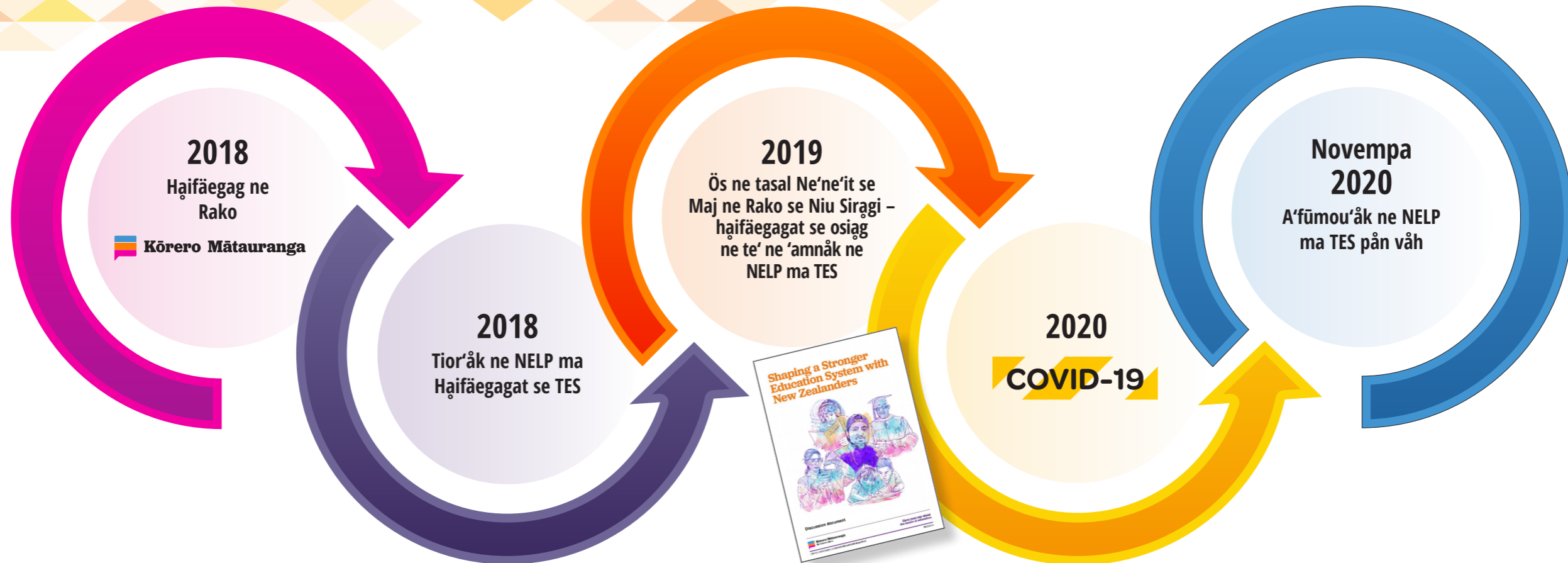
Tekāe 'e 'on rereg 'e 'amnāk'i kop ma la 'es'ao se 'e maj 'e 'on rereg, ka 'eagke'ea la 'es'ao tatāu se maj 'atakoa.

'Amnāk ne NELP la hāiasoagan ut ne ma 'oris laisin se ut rakoag 'on lā'riri' pāu (fāu tā se lima), ngā kōhanga reo, rako ma ut rakoag ne a'sok 'e fāeag Māori (kura).

A'ti' se, ut rakoag 'on lā'riri' pāu ne aier'āk fak foh la rak'āk tē kop la 'es 'e hanhapat ne mou se NELP la mou se garuet se maj ne foh fakgarue (Governance), muā'āk tē se iris ne puer garue (Management) ma a'sok ne foh fak garue 'e te' ne terān 'i (Administration) (GMA). Te' ne kāutānā'āg ne puer se maj ne rako (Boards) ma ut rakoag kop la a'hāe'āk ma a'sok te' ne 'amnāk ne NELP, ma tape' ma se av ne iris la fū'āk ta fohot ne a'fo'oua ne 'oris foh ne ut rakoga.

Ka ut te'is TES tae la fū'ākia vāeagat ne mou se rak lamlama. Te' ne ut ne rak lamlama (Tertiary Education Organisations) kop la kel'āk ne iris faktē'āk tapen ut te'is TES. Maj te'is Tertiary Education Commission kop la hāiasoag se ut te'is TES la garue a'lelei, ma tape' ma se New Zealand Qualifications Authority ne kop la faktē'āk TES.

Ka te' ne 'amnāk 'i fup'āk tapen

'E 2018 'os Ministeri ne Rako (Minister of Education) kamati sin ta hāifāegagat se hanhap ne rako la rak'ākia la'la' ne Education Work Programme

Ma 'e hāifāegag te'is Kōrero Mātauranga, 'āmis fāeag se famōr āf his 'e Niu Sirāgi 'e 'oris tē ne iris hāipōag 'e rako, ma 'is la fū'āk tapen ta ut rakogat ne la lelei se' 'e ta utut 'e rān te' 'atakoa se Niu Sirāgi

'E a'ofiāg ne 2018 ma kamatiag ne 2019, Ministeri ne Rako (Minister of Education) hāifāegag ma te' ne kāinag lelea' rako/ākonga ma te' ne iris ne leum 'e 'oris ut garueaga

'Āmis hāifāegag ma te' ne kāinag lelea' rako/ākonga, ne ma 'oris fāu tūtū, ka ne leum 'e ut tūtū ne kotā 'afāi mumua ma a'noa la hāifāegag ma, ka 'oris pā 'ese kat sok ra 'e maj ne rako.

'Āmis a'fāi se tē ne iris agtāu ma 'e ut rakoag 'on lā'riri' pāu ma ut rakoga, ma tē ne a'noanoa 'oris la teag'esea 'e rako, ma sal his ne iris a'hāe la pō la 'ut'ākia ma na rako se rere 'e Niu Sirāgi.

'Āmis a'fāi tape' ma se a'hāe 'on famōr tūtū 'e rēko tē ne iris agtāu 'e ut rakoag lamlama (tertiary education) ma maj ne rak'āk gagrue, ma tē ne TES ta la pō la jen.

Rogrog ne 'āmis a'fāi 'e hāifāegag te'is tae a'es'ao'āk ma hāiasoag la fū'ākia 'amnāk 'atakoa ne mou se NELP ma TES.

'E a'ofiāg ne 2019 Ministeri ta a'sok se' ta hāifāegag ofrāut hūn se 'amnāk 'atakoa ōs la af'āk se NELP ma TES.

'Āmis a'sok se' ta tūnā' hifaghul 'e pure'ag ma ut tūtū ne hanue te'is, ka ōs ma fuāp'āk tape' ma ta sājio' his la famori la tōg 'e sal fo'ou te'is online. 'Āmis pā'es la kāinag famōr tūtū 'e Niu Sirāgi la pō la hāivāeag 'oris a'hāe 'e rēko tē ne la 'es'ao se maj ne rako.

'Āmis sājio' tape' ma se famori ne tes ta 'oris a'hāe 'e rēko te' ne 'amnāk pumuāg 'atakoa ne af'ākim, te ka 'amnāk'i la a'sok ta jen airet 'e maj ne rako, ma nōnō ka ma 'on tē 'es'aot ne kat af'āk ra.

Tē ne 'āmis a'fāi 'e laloag ne tūnā' 'ita a'es'ao'āk la osia ma fū'ākia 'amnāk ne NELP ma TES.

'E Maji 2020 'afaf te'is COVID-19 hele'um se Niu Sirāgi.

Garue ne Matanitū ta a'sok la hāiasoag la fū'ākia forās ne 'afaf te'is, a'ti' se' 'e laloag ne gasav hif te' ne ut rakoag 'atakoa pā, kel'āk te' ne ōkōk ma kat tatāu ra te' ne tē ne soksoko ma no'āk 'e laloag ne maj ne rak tūtū ma ut ne rak'āk garue.

Tē ne 'āmis rak 'e av ne 'afaf te'is COVID-19 soko e, ma tē ne 'āmis a'fāim 'e lelea' rako/ākonga hūn se tē ne 'iris agtāu ma 'e av noanoa ta'ag, a'fou'ākim 'on mah ma 'on pumuāg ne hāifāegagat ne mou se ōkōk ma noanoa ne 'amnāk ne tae 'e NELP ma TES ōs sin.

NELP ma TES pān sio te' ne 'amnāk lelei ne rak'ākim 'e te' ne a'hāe na hāifāegag ma a'fāim 'e te' ne famōr Niu Sirāg 'e laloag ne fāu fol ne ofiof. Iris tae fū'āk sin salat se te' ne maj 'atakoa ne rako se laloag ne ta fāu liām ne tae 'e muā ma tape' ma se av ne tore.

Te' ne links ne mou se roggrog ne tūnā' 'atakoa ma hāifāegag ne a'sok 'e te' ne ut tūtū 'atakoa la rak'ākia 'amnāk ne mou se NELP ma TES te'is pō la rāe 'e ut te'is ne la pō la hat ma sākior se:

<https://conversation.education.govt.nz>

Ka pō 'e tесе te' ne 'amnāk 'i tē pumuet?

Te' ne 'amnāk pumuā'i ne leum 'e NELP ma 'e TES ma rak'āk sin te' ne tē ne kop la a'es'ao'āk la hāiasoag la 'ut'ākia sal ne garuet se 'os lelea' rako/ākonga.
Iris ju'āk sin ta salat se iris ne a'sokoa rak'āk tē ta ma se lelea' rako/ākonga.

'AMNĀKIT 'E 'ON TĀ	'AMNĀKIT 'E 'ON RUA	'AMNĀKIT 'E 'ON FOLU	'AMNĀKIT 'E 'ON HĀKE	'AMNĀKIT 'E 'ON LIMA
--------------------	---------------------	----------------------	----------------------	----------------------

LELEA' RAKO LA 'E UĀN HETA

Lelea' rako ma 'oris kahunohoga tae 'e uān ne amnāk ne mou se rako

SĀE OFRAU

Te' ne sal lelei ne la a'es'ao'āk se rako ma tē lelei ne agtāu sin hūn se rako la noh tār se te' ne iris ne pā rak tē

RAK'ĀK TĒ LELEI MA MUĀ'ĀK TĒ LELEI

Rak'āk tē lelei ma muā'āk tē lelei iā tē pumuet ka tē 'es'aot se lelea' rako ma 'oris kahunohoga

RAK TĒ MA GARUE 'E AV NE TORE

Rak tē ne hāila'oag ma 'es'ao semāūr 'on famōr Niu Sirāgi 'e terānit 'ē 'i ma se 'oris māuri 'e av ne tore.

RAKOT NE A'SOK A'LELEI KA A'SOK 'E HĀIĀF'ĀKIGET SE TE' NE KĀINAG FAMORI

Rakot ne a'sok 'e Niu Sirāgi iā tuan'ākiget ma la noh roa

TĀ (1)	RUA (2)	FOLU (3)	HĀKE (4)	LIMA (5)	ONO (6)	HIFU (7)	VALU (8)
<p>Matā' la ut rakoga la pār ka ū, ka la sāe se te' ne kĀinag famori, ka kat 'es hāifiriāg ra hūn se hanuā ne ta famorit leum 'e, ka kat 'es ra ta agat ne la rē mane'ākia ta le' hoi'ākit</p>	<p>'Es 'e 'amnāk lamlama se lelea' rak/ākonga 'atakoa, ma hāiasoag iris la a'sok 'amnāk 'i, ka hāisok'ākia hāifāegaga ma hāigarueaga ma 'oris kahunohoga ma pure'aga la osia hanhap fak rako ne la 'es'ao se 'amnāk 'i, ka ne la a'ne'ne'āk 'oris la 'inea ne iris, ma 'oris fāeag ma ag fak hanuā fak tēmamfua</p>	<p>'Ut'āk tē ne la a'noanoan rako se lelea' rak 'atakoa, hele' se lelea' rak/ākonga Māori ma Pasefika, lelea' rak/ākonga ne fup 'āf'afa, ka tape' ma se lelea ne kop la 'inea ne iris, ma 'oris fāeag ma ag fak hanuā fak tēmamfua</p>	<p>A'sok la lelea' rak/ākonga 'atakoa la pō 'e ta fūāg rī leleit 'e rako, 'e resōn ne mou se fāega, ma hat ma fā' tē ma 'e rē fika</p> <p><i>*Hāifāegaga iā takā'ākim sal 'atakoa ne lelea' rako/ākonga a'es'ao'āk mumuā e la hāifāegag ma famori, ka hat tape' ma fāeagat ne a'es'ao'āk 'ou si'u ma kākā'e la hāifāegag 'e Niu Sirāgi</i></p>	<p>A'sok la fāeag faktēmamfua ne hanue te'is (Te Reo Māori) ma ag fak hanua (tikanga Māori) la hāe ma a'es'ao'āk a'lelei 'e ut rakoga 'e te' ne terāni</p>	<p>'Ut'āk pot ma 'inea 'on famōr rē rako se muā, la a'ne'ne'ākia 'oris la rak'āk tē ma muā'āk tē, ma 'oris la hāiasoag se lelea' rako 'e vāeag 'atakoa ne mou se maj ne rako</p>	<p>Tēag'esea ma maj ofrau fak garue ma ut garueaga la osia 'amnāk ne mou se rak tē 'on lelea' rako/ākonga la nā se irisa poto ma 'inea la a'sok a'lelei 'oris garue 'e av ne tore</p>	<p>'Ut'āk se rērē te' ne 'inea fo'ou ne la sākior ma te' ne 'inea ma pot ne mou se famōr ne hanue te' Māori (mātauranga) sākior ne te' ne tē noanoa 'e lalaoag ne matanitū te'is ka tape' ma se ut tūtū ne rān te' (TES ONLY)</p>

Te' ne lelea' rako/ākonga, famōr rē rako/kaiako ma te' ne famōr garue noj pāu la garue ka noh pār, noh ū ka 'inea ne iris noh tār ma āf'āk 'e ut garueag ne iris garue. Iris 'atakoa kop la matā' la se agtāu ma rē hil ma 'of'ofag famori, ne a'tū'āk hāina ne fā ma ag se leleit ne la a'sok se ta le' hoi'ākit la rēmane'ākia iris, tape' ma se le'et ne ta kĀinagat ne la fesiq'āk iris, ma tē te'is la pō la hō' ta raksa'at se 'oris māuri, 'oris la noh 'oaf'ofa, 'inea ne sei iris ma 'oris la pō la a'sok a'lelei ne 'oris 'amnāki ma pā 'es fak rako.

'E avat ne 'os pā 'ese kat lamlam ra, ne ta le'et ne ta ut garueaga 'oris a'tū'āk ne ta famorit ne kĀinagat la pō la a'ōkōk rak tē 'on lelea' rakot/ākonga 'e 'oris la noh 'oaf'ofa, la 'ut se mua ma a'sok a'lelei ne 'oris 'amnāki ma pā 'ese. Te' ne lelea' rako/ākonga kop la pō hāiasoag la fū'ākia ma a'sokoa 'oris 'amnāki, 'oris la rak tē, 'oris pā 'es fak garue, ma la nā 'atakoa se iris puer lelei ma hāiasoag la iris la pō la sok'āk a'lelei 'oris garue se 'oris kĀinaga (whānau), 'oris kahunohoga, ma 'oris pure'aga tape' ma. Rako/ākonga ma te' ne 'amnāk lelei ne la pō 'e a'vāhiāg ne rako ma 'oris la noh 'oaf'ofa ma noh lelei la pō la 'ut'āk ma jen ti' pāu 'e av ne garue ag'esea 'e ut rakoga ma kĀinaga, kahunohoga, famōr ne matā' se lā'riri, ma te' ne 'os pure'aga, ag'esea ma kūtāna'iaf fak rotu ma hanua.

Iris ne rak tē/ākonga la pō la agtāu ma te' ne tē noanoa ne la pō la tohia 'oris la tēag'esea 'e rako ma 'oris la rak garue ma tape' ma se te' ne tē lelei ne la pō la a'soko. Iā tē pumuet la 'os hāiasoaga se lelea' rako/ākonga la sok'āk ma 'ut'āk ma kikia se rere, ka tē 'atakoa ne la a'noa'hoan 'oris rako, fak se 'oris māūr fakforo, ne 'oris la hele' 'e ut rakoga, ne 'oris la pō hāiasoaga, ne ōkōk fak monē, kop la sākior ma a'jeamjeam la pō la lelea' rako/ākonga la pō la atakoa'āk a'sok ne 'oris sal nonojot la pō la rak. Tekāe te'is iā tē pumuet, a'ti' se' se lelea' rak/ākonga Pasefika, lelea' rak/ākonga ne fup 'āf'afa, lelea ne kop la 'es hāiasoag 'e av ne iris rako, ka tape' ma se iris ne leum 'e kahunohog se popō, ne ao ma'io agtāu ma noanoa hoi'āk 'e 'oris pō la rako.

Te' ne ag ma 'amnāk lelei 'atakoa 'i la 'es'ao ti' pāu se māūr 'on ta le'et la hāiasoag se 'oris la noh rak tē 'e 'oris māūr 'atakoa ta. Iris ōs te' ne lelea' rako learners/ākonga la 'es 'e poto ma 'inea ma te' ne 'amnāk ma sal lelei la hāiasoag se rako ma 'oris la pō garue, ma la 'esao se tēag'esea ma 'oris pure'aga 'e laloag ne hanue te'is ma tape' ma se rān te' 'atakoa. Lelea' rako/ākonga kop la 'es ma fup'āk 'oris fāeaga la 'inea a'lelei, 'inea la hat ma fā' ma majau se rē fika, kop la 'es 'e ag lelei ne kampanē pā 'ese, ma pō la a'es'ao'āk 'e pot ma 'inea 'e sal fo'out tē 'on 'i hete' (digital) la hāiasoagan te' ne 'amnāk lelei se rak tē, se ao garue 'e av ne tore. Ut te'is Adult and Community Education sector ma 'oris garue 'es'aot 'e la hāiasoag se fū'āk ma 'ut'āk ne ag lelei ma 'amnāk lelei 'atakoa 'on lelea' rak/ākonga mamfua.

Fāeag ne hanue te'is, Te reo Māori (fāeag Māori) ma ag 'on famōr Māori (tētē ne famōr Māori a'ti'āk 'e 'oris huga (values), ag ne iris aier'āk ma a'soko (practices), tētē ne lelea' rako learners/ākonga la 'es 'e poto ma 'inea ma te' ne 'amnāk ma sal lelei la hāiasoag se rako ma 'oris la pō garue, ma la 'esao se tēag'esea ma 'oris pure'aga 'e laloag ne hanue te'is ma tape' ma se rān te' 'atakoa. Lelea' rako/ākonga kop la 'es ma fup'āk 'oris fāeaga la 'inea a'lelei, 'inea la hat ma fā' ma majau se rē fika, kop la 'es 'e ag lelei ne kampanē pā 'ese, ma pō la a'es'ao'āk 'e pot ma 'inea 'e sal fo'out tē 'on 'i hete' (digital) la hāiasoagan te' ne 'amnāk lelei se rak tē, se ao garue 'e av ne tore. Ut te'is Adult and Community Education sector ma 'oris garue 'es'aot 'e la hāiasoag se fū'āk ma 'ut'āk ne ag lelei ma 'amnāk lelei 'atakoa 'on lelea' rak/ākonga mamfua.

Rak'āk tē lamlamat ka pumua ma muā'āk tē lelei la fū'āk sio te' ne tē ne la hāiasoag la a'sok ma kel'āk ne rak'āk ta māi het ne tū'āk sio ka lelei se' se lelea' ne rak tē/ākonga. Iā tē pumuet la 'is la nā ta hāiasoagat se te' ne kĀinag famōr tūtū, ne 'oris 'inea ma poto lamlam se' ma huga 'oaf la rak'āk tē 'e 'ut tūtū 'e maj ne rako ma te' ne reson ne la rako la 'es'ao se pā 'es ma 'amnāk 'on te' ne lelea' ne la rako/ākonga se avat ne tore. La pō la tārā te' ne jen ne kop la a'sok hūn se kĀinag lelea' rako/ākonga ma 'oris pā 'ese la pō la jen hihit, ma pō tafa ma a'es'ao'āk tē ne aier'ākia ne kotā no' sin 'e sal lelei se garue te'is, se famōr rak'āk te, ma famōr ne muā'āk tē 'e te' ne ut ne la rak tē kop la noh sok'āk 'oris la rak tē se iris tape' ma.

Niu Sirāgi kop la 'on ut rakoag ma kĀinag resōn se rak tē ne la hāiasoag la osia lelea' rako/ākonga se jenjen ne rān te' ma garue 'e avat ne tore. Iā kop la pō la a'sokoa ma hāivāegan te' ne 'amnāk lelei se te' ne iris ne la rak tē/ākonga, ut garueag ne ao famōr ne la garue ma pure'aga kop la 'ut ma kikia se rere. Rako kop la nā se te' ne lelea' rako/ākonga 'oris hāiasoagat 'e 'on kamatag ne 'oris rako, ma la hāiasoag la rak'āk 'ine ma pot fo'ou ma rak garue hoi'āk se tōr ne 'oris māuri, a'ti' se' nōnō ka 'os matanitū ma pot fo'ou (technology) 'e terāni tē 'i nat ke av jen.

Sākior se ta 'amnāk fo'ou ma aier'ākia, 'inea toton ne ta tētē 'e kel ma ās'āk ne ta kĀinag sal fo'ou, ma te' ne 'inea ma pot lamlama ma 'on vāeag leleit ne la hāiasoag se noh lelei 'on famori 'e Niu Sirāgi. Ma 'on pā 'eset la sok'āk ma kikia sākior se 'amnāk ma pot fo'ou ne sokso'k 'e ut tūtū ne rān te', ma 'inea ma pot ne 'os famōr ne 'on 'oris hanue te' 'ese (mātauranga) ma tape' ma se te' ne pot ma 'inea fo'ou ne fup'āk sio 'e terāni tē 'i ne rak'āk sal ne la lelei se tētē ne noanoa se te' ne tē fo'ou ma tape' ma se raksa' ne agtāu 'e rān te' 'atakoa, ag'esea ma 'os la hō' se 'on kamataga ne 'os matanitū te'is 'e hanhap ne 'os a'es'ao'āk ne 'os koroa, 'os nohnoho ma popo ma tape' ma se 'os māūr fak foro 'e rēko 'āf'af te'is COVID-19. Iā tē pumuet la 'is la fup'ākia ta garue ti'ut ne 'es'ao ma 'ut'ākia lelei ne te' ne tē fo'ou ne fup'āk sio ma kat hō' ra ta raksa'at se 'os pera, tūnu, ne 'os māūr fakforo ma te' ne tē ne kĀlua 'isa, ma la nā ta sal leleit la rēfiā'ākia sal leleit se raksa' ne sokso'k se te' ne famori ma la sāe ta 'amnāk fo'ou se 'inea ma poto ma a'hāe lelei se avat ne tore.

Ka tē lelei la kelkeleag tapen?

Te' ne 'amnāk 'i tiro'āk la sikia se rere te' ne tē lelei se iris n ela rak tē/ākonga 'e te' ne ut 'atakoa 'e maj ne rako: kamatam 'e ut rakoag 'on lā'riri' p̄au (f̄au tā se lima), rako ma ut rakoag lamlama ma ut ne la rak garue. 'E av ne 'amnāk ne NELP ma TES nā 'atakoa se maj ne rak 'atakoa, kekea' rako/ākonga iris ne tae 'e ut ne rako la agt̄au ma tē lelei se 'oris rak tē, ma ut rakoag la pō la h̄iasoag mij irisa.

'AMNĀKIT 'E 'ON TĀ	'AMNĀKIT 'E 'ON RUA	'AMNĀKIT 'E 'ON FOLU	'AMNĀKIT 'E 'ON HĀKE	'AMNĀKIT 'E 'ON LIMA
--------------------	---------------------	----------------------	----------------------	----------------------

LELEA' RAKO LA 'E UĀN HETA

Lelea' rako ma 'oris k̄unohoga t̄ae 'e uān ne amnāk ne mou se rako

SĀE OFR̄AU

Te' ne sal lelei ne la a'es'ao'āk se rako ma tē lelei ne agt̄au sin h̄un se rako la noh t̄ar se te' ne iris ne pā rak tē

RAK'ĀK TĒ LELEI MA MUĀ'ĀK TĒ LELEI

Rak'āk tē lelei ma muā'āk tē lelei iā tē pumuet ka tē 'es'aot se lelea' rako ma 'oris k̄unohoga

RAK TĒ MA GARUE 'E AV NE TORE

Rak tē ne h̄aila'oag ma 'es'ao semāūr 'on famōr Niu Sirāgi 'e terānit 'ē 'i ma se 'oris m̄uri 'e av ne tore.

RAKOT NE A'SOK A'LELEI KA A'SOK 'E HĀIĀF'ĀKIGET SE TE' NE KĀINAG FAMORI

Rakot ne a'sok 'e Niu Sirāgi iā tuan'ākiget ma la noh roa

TĀ (1)	RUA (2)	FOLU (3)	HĀKE (4)	LIMA (5)	ONO (6)	HIFU (7)	VALU (8)
<p>'ON KELKELEAG NE "LELEI":</p> <p>Ut rakoga t̄ar se te' ne k̄ainag famori ma mat̄'ua 'oris m̄ūr lelei, 'oris m̄ūr fak foro ma te' ne 'oris m̄ūr lelei ne la 'es'ao se 'oris 'uāt p̄r̄p̄ru se te' ne lelea' rako/ākonga, ma famōr rak'āk tē/kaiako ma tape' ma se famōr garue</p> <p>Te' ne ut rakoag 'i t̄ae fu'āk sin 'amnāk lelei la a'ne'ne'āk ka 'es'ao, ma ōs te' ne sal ne la h̄iasoag la h̄aif̄āegag se te' ne tek̄āe 'i fir'āk ma fesiā'āk ne ta le'et, a'tu'āk ne ta h̄anit ne f̄a, re k̄auk̄au se ta le'et ne k̄ainag famorit ma 'on a'h̄āe se lelei se ta t̄ēt.</p> <p>Te' ne lelea' rako/ākonga ma famōr garue, ag'esea ma famōr ne fup 'afafa ne pipiki, ma iris ne pā 'es h̄akiasoag se 'oris la rak tē ne iris ne 'oris filō'u ma a'h̄āe ka tat̄au ra ma 'is ne tore (neurodiverse), ma iris ne rak'āk 'oris 'ofa se ta le' hoi'āk kit ka tat̄au ra famōr ne tore (LGBTQIA+)' te'is noh t̄ar, la h̄iasoag, ma a'pumuā'āk ma la noh a'f̄ai se te' ne tē ne iris pā 'es</p> <p><small>1 Ag'esea ma te' ne iris ne rak'āk ne iris h̄ani ma 'oaf ke se ta h̄anit, ne iris f̄a ma 'oaf ke se ta f̄aat, ne 'oaf se f̄a ma h̄aina ag'esea, ne kat 'oaf ra ne sei ta iris 'e 'on 'i hete' fak se nōnō ka f̄a ma iris pā 'es la jen la h̄ani, ne kat 'inea 'e ra ne tes t̄ae iris pā 'ese, ne kat 'oaf p̄au ra se ta le'et, ne 'inea iā f̄a ne h̄ani, ne iris ne rak'āk ne 'oris 'ofa kat tat̄au ra ne h̄aila'oag ra ma 'on famōr ma'oi.</small></p>	<p>'ON KELKELEAG NE "LELEI":</p> <p>Lelea' rako/ākonga la agt̄au ma te' ne k̄ainag ag fak hanua tūtū ne t̄eag'esea, ne la a'fumuō'āk ma rak'āk ma kel'āk ne sei irisa</p> <p>Pā'es lamlam 'on lelea' rako/ākonga te'is ā'rāk fo'out. Ag ne roa, ma a'h̄āe se lelei kop la 'io sin ma la 'ut'āk 'atakoa</p> <p>K̄ainaga (whānau) ma pure'aga te'is t̄eag'esea ma a'pumuā'āk 'e fu'āk ne garue ma sok'āk ne 'amnāk 'i se rako, ma ut 'atakoa ne la rako</p> <p>Ut rakoga ma ut ne la rak'āk garue ne pō la a'sok ma rak'āk tat̄au se te' ne lelea' rako/ākonga</p> <p>Famōr Māori ne hanue' te' 'oaf ma pō 'oris pā 'es fak rako 'e h̄un se iris famōr Māori, ma ut rakoga h̄iasoag se famōr Māori 'oris la rē puer ne irisa (Māori rangatiratanga)</p>	<p>'ON KELKELEAG NE "LELEI":</p> <p>Te' ne ut rakoga la t̄eag'esea ma la tōg te' ne s̄aiō 'on lelea' rako/ākonga, ma 'oris pā 'ese, ma tape' ma se te' ne lelea' rako/ākonga ma la pō la teak v̄eag 'e so' fak hanua ma te' ut ne pō la rak tē</p> <p>Te' ne lelea' rako/ākonga la kal agt̄au ra ma ta tē raksa'at se irisa, la pō la sok'āk 'oris rako, ma h̄iasoag se 'oris rako ne noanoa fak monē se 'oris la rako</p> <p>Ma 'on h̄iasoag la pō la a'sok se lelea' rako ne fup 'afaf ne pipik/ākonga ma te' ne iris ne pā 'es h̄iasoag hoi'āk la noh sok'āk 'oris rako ma la a'sok a'lelei 'oris rako</p> <p>Te' ne lelea' ne la rako/ākonga la pō h̄iasoag se 'oris la sok'āk a'lelei 'oris rako ma garue</p> <p>Iris ne majau 'e 'inea ma poto ma la nā h̄iasoag hoi'āk se iris ne la rak tē/ākonga, 'os k̄ainaga (whānau), 'os famori ma pure'aga (iwi), 'os k̄unohoag Pasefika, ma iris ne la rak'āk tē, 'e av ne pā 'es h̄iasoaga</p> <p>Te' ne lelea' ne la rako/ākonga la pō la a'es'ao'āk te' ne pot fo'ou ne a'es'ao'āk 'e 'on 'i hete' (digital technologies) ne iris pā 'ese la noh sok'āk 'oris rak ne te' ne 'amnāk 'atakoa.</p>	<p>'ON KELKELEAG NE "LELEI":</p> <p>Te' ne lelea' ne la rako/ākonga la 'es 'e te' ne 'oris f̄āeaga, 'inea la hat tē ma f̄ā' tē, rēfika ma 'inea la a'es'ao'āk ne pot fo'ou (digital literacy) la h̄iasoag se rak t̄ēt ne avat ne kankanamo</p> <p>Te' ne lelea' rak 'atakoa/ākonga la rak la 'es 'e te' ne 'amnāk lelei ne ut garueaga pā 'es, ma pō la a'sok tē ma'oi fak se h̄aif̄āegag, pō la rēfika'āk te' ne tē ne noanoa, pō la tior'āk a'lelei ma rē a'lelei ta t̄ēt, 'oris huāg to'a, ma te' ne ag lelei 'atakoa ne la a'es'ao'āk la h̄aik̄ainagag ma ta le' hoi'āk kit</p> <p>Te' ne lelea' rak tē/ākonga ne kat seminte pō 'e ra la 'es 'e te' ne 'amnāk tūtū ne afāk sio la rak'āk ma pō la nā se irisa te' ne h̄iasoag lelei ka lamlam la iris la a'es'ao'āk</p> <p>Ma nōnō ka fū lelei, ma te' ne iris ne rak tē/ākonga ma 'on te' ne k̄ainag sal ma'oi la h̄iasoag se 'amnāk ma sal fo'ou se rak tē ma la pō 'inea la a'es'ao'ākia te' ne rogrog 'e sal fo'ou te'is (digital)</p>	<p>'ON KELKELEAG NE "LELEI":</p> <p>Tikanga Māori 'oris ag fak hanua te'is a'fumuō'āk sin te' ne tē ne iris la a'soko ma 'oris 'amnāk lelei ma puer'āk tē 'es'ao ne leum 'e 'oris h̄aik̄ainagag ma 'oris famōr Māori</p> <p>Te' ne iris ne muā'āk tē, famōr rē rako/kaiako ma famōr garue la h̄iasoag se 'oris la rak ne f̄āeag te'is te reo Māori ma rak se tikanga Māori hanhapat ne mou se 'oris ag fak hanua ma te' ne 'amnāk lelei ma puer'āk tē lelei 'atakoa</p> <p>Te' ne iris ne la rak tē/ākonga ma 'on av het la v̄ae la pō la rak tē, ma rak tē tape' ma 'e f̄āeag te'is te reo Māori</p> <p>Ma 'oris aieret se Te Tiriti the Treaty te'is f̄ā, a'mou se' ma rē afag sin se te' ne 'oris 'amanāk 'atakoa ma 'e r̄ērē ne garue te'is, ag'esea ma se 'oris a'h̄āe ne la afāk se ta av roat, 'oris aga, ma te' ne tē ne iris kop la a'soko, 'oris garuet se famori, ma nāag ne te' ne tē ne la pō la h̄iasoaga</p> <p>'Ineag ne famōr Māori iā tē pumuet, 'oris f̄āeaga ma ag fak hanua te'is a'es'ao'āk a'takoa sin se iris ne la rak'āk tē, iris ne la rako, ma tape' ma se garue ne la muā'ākia ma h̄iasoag se famori</p>	<p>'ON KELKELEAG NE "LELEI":</p> <p>Te' ne ut ne v̄ae se rako rak'āk ma 'inea ne tes ta ōkōk ma kop la 'om'āk fak garue ma nā hoi'āk ta famōr la garue la a'ne'ne'ākia rak'āk tē ta, muā'āk tē, h̄iasoag se rak tē, ma te' ne 'amnāk lelei ne la h̄iasoag se rak tē 'e sal fo'ou te'is (online) ma rak tē ne a'sokom 'e ta ut sousout</p> <p>Te' ne famōr rak'āk tē/kaiako ma famōr garue, ag'esea ma iris ne garue fak ra'āk tē, iris ne h̄iasoag se famōr rak'āk tē, iris ne muā'āk tē ma iris ne majau se ta garuet, ma 'on h̄iasoag hoi'āk la sok'āk se 'oris pā 'ese la 'ut'āk ma kikia 'oris 'inea ma pot fak garue se r̄ērē</p> <p>Famōr rē rako/kaiako ma iris ne h̄iasoag la rak'āk tē aier'āk 'e 'oris huga ma iris pō se' ma la rak'āk tē se te' ne k̄ainag lā'riri'ki/ākonga</p> <p>Ut rakoga 'ut ma kikia se rere, iris a'ti'āk ne a'pumuā'āk ma sasap se famōr rak'āk tē lamlam, ma leum 'e te' ne ut tūtū ne r̄ān te', ag'esea ma 'os famōr Māori ne Pasefika, ne iris fup 'afaf ne pipik</p>	<p>'ON KELKELEAG NE "LELEI":</p> <p>Rak'āk tē ma rak tē iofāk 'oris garue ma a'es'ao'āk te' ne 'amnāk ne h̄aif̄āegaf se 'amnāk ne ut garueaga pā 'ese</p> <p>Lelea' ne rak tē/ākonga la h̄iasoag ma la a'ne'ne'āk 'oris huga la noh sok'āk ma kikia rako ma sal fak garue ne 'oris huga 'oaf sin, ma kat 'es noanoat ne luem 'e a'h̄āe ma famōr ne la a'afafa 'oris huga la fu'ākia te' ne hil tē lelei se 'oris m̄ūr fakrako ma garue</p> <p>Te' ne 'amnāk lelei se garue la h̄iasoag se rakoag ne poto ma 'inea fak rako ma tape' ma se sal ne la pō garue lelei se avat ne tore</p> <p>Te' ne famori la pō la hō' hoi'āk la rak pot ma 'inea fo'ou 'e maj ne iris garue ne rak ta sal fo'ou la garue 'e laloag ne 'oris m̄uri ne la 'es'ao se 'oris m̄ūr fak garue</p> <p>Lelea' ne rako/ākonga la pō vavahiān te' ne k̄ainag resōn ma sal lelei ne afāk sin ma sal fo'ou ne la rak tē ne la kel'āk 'oris pā 'ese ma te' ne tē ne ut garueaga pā 'es 'e iris ne ao garue</p>	<p>'ON KELKELEAG NE "LELEI":</p> <p>Te' ne k̄ainag famori, ma h̄iasoag se iris la mat̄' a'lelei p̄au se irisa 'e 'oris m̄ūr fak garue la a'vahiān se tī' ne famōr ne 'inea la s̄akior se 'inea ma poto ma talen fo'ou la h̄iasoag fak rako</p> <p>'E 'on 'i hete' a'es'ao'āk ne famōr Māori la muā'āk tē ma a'es'ao'āk 'oris 'inea ma poto (mātauranga) rak'āk ne tes t̄ae la a'sok la h̄iasoag se te' ne tē ne soksoko</p> <p>S̄akior ne pot ma 'inea fo'ou iā tē pumuet, a'sok ag'esea, ma h̄aisok'ākigag te' ne tē lelei ne la rako ma a'es'ao'āk 'e te' ne maj ne rak 'atakoa</p> <p>Ut rakoag ne la h̄iasoag se lelea' ne la rako la 'utuof se 'oris m̄ūr fak garue (Tertiary Education Organisations) nā 'amnāk ma a'h̄āe lelei ma fo'ou la rēfika'ākia tē ne soksok se m̄ūr 'on famori, 'os nohnoho ma tape' ma se jenjen ne te' ne tē ne k̄alua 'isa 'e r̄ān te' 'atakoa</p>

'Amnāk ma vāeag tī ruā 'i NELP ma TES te'is vāeag tī ruā ne mou se 'amnāk fakgarue te'is Education Work Programme ne la hāiasoag la 'io se maj 'atakoa ne rako la a'sokoa te' ne pā 'es fak rak 'on te' ne lelea' ne rak tē/ākonga 'e Niu Sirāgi, ma kat sājio' 'e ra ne sei iris ne ut tese tae iris leum.

Te' ne vāeag ne mou se ut ruā 'i NELP ma TES ma 'ataf pāu ma tatāu 'oris 'amnāki ma te' ne 'amnāk ne Matanitū ōs se Education Work Programme la a'es'ao'āk

Te' ne 'amnāk ne afāk sin se Education Work Programme ma 'on poin ne kop la a'sok ne nā ta av pāu het ne rak'āk vāh ne kop la hāiasoag se ut rakoga la fu'ākia te' ne 'amnāk 'i se NELP ma TES.

TE' NE 'AMNĀK NE MOU SE EDUCATION WORK PROGRAMME

'AMNĀKIT 'E 'ON TĀ

LELEA' RAKO LA 'E UĀN HETA

Lelea' rako ma 'oris kahunohoga tae 'e uān ne amnāk ne mou se rako

'AMNĀKIT 'E 'ON RUA

SĀE OFRĀU

Te' ne sal lelei ne la a'es'ao'āk se rako ma tē lelei ne agtāu sin hūn se rako la noh tār se te' ne iris ne pā rak tē

'AMNĀKIT 'E 'ON FOLU

RAK'ĀK TĒ LELEI MA MUĀ'ĀK TĒ LELEI

Rak'āk tē lelei ma muā'āk tē lelei iā tē pumuet ka tē 'es'aot se lelea' rako ma 'oris kahunohoga

'AMNĀKIT 'E 'ON HĀKE

RAK TĒ MA GARUE 'E AV NE TORE

Rak tē ne hāila'og ma 'es'ao semāūr 'on famōr Niu Sirāgi 'e terānit 'ē 'i ma se 'oris māuri 'e av ne tore.

'AMNĀKIT 'E 'ON LIMA

RAKOT NE A'SOK A'LELEI KA A'SOK 'E HĀIĀF'ĀKIGET SE TE' NĒ KĀINAG FAMORI

Rakot ne a'sok 'e Niu Sirāgi iā tuan'ākiget ma la noh roa

TĀ (1)

Matā' la ut rakoga la pār ka ū, ka la sāe se te' ne kāinag famori, ka kat 'es hāifiriāg ra hūn se hanuā ne ta famorit leum 'e, ka kat 'es ra ta agat ne la rē mane'ākia ta le' hoi'ākkit

RUA (2)

'Es 'e 'amnāk lamlama se lelea' rak/ākonga 'atakoa, ma hāiasoag iris la a'sok 'amnāk 'i, ka hāisok'ākigiāg hāifāegaga ma hāigarueaga ma 'oris kahunohoga ma pure'aga la osia hanhap fak rako ne la 'es'ao se 'amnāk 'i, ka ne la a'ne'ne'āk 'oris la 'inea ne iris, ma 'oris fāega ma ag fak hanuā fak tēmamfua

FOLU (3)

'Ut'āk tē ne la a'noanoan rako se lelea' rak 'atakoa, hele' se lelea' rak/ākonga Māori ma Pasefika, lelea' rak/ākonga ne fup 'af'afa, ka tape' ma se lelea ne kop la 'es hāiasoag 'e av ne iris rako

HĀKE (4)

A'sok la lelea' rak/ākonga 'atakoa la pō 'e ta fūāg rī leleit 'e rako, 'e resōn ne mou se fāega, ma hat ma fā' tē ma 'e rē fika

*Hāifāegaga iā takai'ākim sal 'atakoa ne lelea' rako/ākonga a'es'ao'āk mumuā 'e la hāifāegaga ma famori, ka hat tape' ma fāeagat ne a'es'ao'āk 'ou sī'u ma kākā'e la hāifāegag 'e Niu Sirāgi

LIMA (5)

A'sok la fāeag faktēmamfuā ne hanue te'is (Te Reo Māori) ma ag fak hanua (tikanga Māori) la hāe ma a'es'ao'āk a'lelei 'e ut rakoga 'e te' ne terāni

ONO (6)

'Ut'āk pot ma 'inea 'on famōr rē rako se muā, la a'ne'ne'ākia 'oris la rak'āk tē ma muā'āk tē, ma 'oris la hāiasoag se lelea' rako 'e vāeag 'atakoa ne mou se maj ne rako

HIFU (7)

Tēag'esea ma maj ofrāu fak garue ma ut garueaga la osia 'amnāk ne mou se rak tē 'on lelea' rako/ākonga la nā se irisa poto ma 'inea la a'sok a'lelei 'oris garue 'e av ne tore

VAĻU (8)

'Ut'āk se rērē te' ne 'inea fo'ou ne la sākior ma te' ne 'inea ma pot ne mou se famōr ne hanue te' Māori (mātauranga) sākior ne te' ne tē noanoa 'e lalaoag ne matanitū te'is ka tape' ma se ut tūtū ne rān te' (TES ONLY)

Sikia rak lelei 'on lelea' rak Māori	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Sikia rak lelei 'on lelea' rak Pasefika	✓	✓	✓			✓		
'Amnāk ne mou se Ut Rakoag 'on Lā'riri' pāu			✓			✓	✓	
Jen rere ne rako se maj ne rako 'e avat ne tore	✓	✓	✓	✓	✓	✓		
Sal ne rako se famōr ne ao garue (Education Workforce Strategy)					✓	✓		
Jen se maj ne tōg ne rako se ut rakoag 'on lā'riri' pāu ma rako			✓					
Jen ne rere ne a'es'ao'āk ne tē ne mou se ut rakoag ta			✓					
Resoni, sal ne fū'āk la sākior se lelea' ne rako, av ne lelea' la pas 'oris rue'aki (ag'esea ma CPA ma sākior hoi'āk ne NCEA)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	
Hāiasoag se Rak Tē ma 'Amnāk ne Rako		✓	✓			✓		
Jen ne 'amnākit se Vocational Education			✓	✓			✓	
A'ne'ne'āk ne maj ne rak lamlama				✓	✓	✓	✓	✓
Hāiasoag se sākior ne poto ma 'inea fo'ou 'e ut rakoag lamlama								✓
'Amnāk lelei se nāag ne ava la sikia māūr lelei 'on ta le' het ma lelea' haharāgi	✓	✓	✓					

A'fumu'āk ma sok'āk ne 'amnāk ne mou se Statement of National Education ma Learning Priorities 'e ut rakoag ne ma 'oris laisin se ut rakoag 'on lā'riri' pāu

Statement of National Education ma Learning Priorities (the NELP) fā' ma af'āk sin te' ne 'amnāk ne la hāiasoag se ut ne pō laisin 'e ut rakoag 'on lā'riri' pāu, ag'esea ma ngā kōhanga reo, la 'io se 'oris gargarue 'e te' ne terāni ne la 'es'ao a'ti' pāu se lelea'a ma lelea' haharāgi. Te' ne 'amnāk 'i la pō se' ma la a'es'ao'āk ag'esea ma 'amnāk ne os tape' ma se ut rakoag ta, la hāiasoag se te' ne lelea' ne la rako/ākonga la 'ut se mua ma a'sok te' ne tē ne iris 'amnāk la pō 'e 'oris rako.

Maj ne foh ne mou se rako 'e Education (Early Childhood Services) Regulations 2008 se te' ne ut rakoag 'on lā'riri' ne pō laisin ne matanitū la rak'āk tē la noh a'hāe'āk se maj te'is NELP ne mou se garuet se maj ne foh fakgarue (Governance), mu'āk tē se iris ne puer garue (Management) ma a'sok ne foh fak garue 'e te' ne terān 'i (Administration) (GMA).

Te' ne 'amnāk ne mou se laisini la jen la la'oag ag'esea ma hāiasoag se 'amnākit se GMA.

'AMNĀKIT 'E 'ON TĀ	'AMNĀKIT 'E 'ON RUA	'AMNĀKIT 'E 'ON FOLU	'AMNĀKIT 'E 'ON HĀKE	'AMNĀKIT 'E 'ON LIMA
--------------------	---------------------	----------------------	----------------------	----------------------

LELEA' RAKO LA 'E UAN HETA

Lelea' rako ma 'oris kahunohoga tae 'e uan ne amnāk ne mou se rako

SĀE OFRAU

Te' ne sal lelei ne la a'es'ao'āk se rako ma tē lelei ne agtāu sin hūn se rako la noh tār se te' ne iris ne pā rak tē

RAK'ĀK TĒ LELEI MA MU'ĀK TĒ LELEI

Rak'āk tē lelei ma mu'āk tē lelei iā tē pumuet ka tē 'es'aot se lelea' rako ma 'oris kahunohoga

RAK TĒ MA GARUE 'E AV NE TORE

Rak tē ne hāila'oag ma 'es'ao semāūr 'on famōr Niu Sirāgi 'e terānit 'ē 'i ma se 'oris māuri 'e av ne tore.

RAKOT NE A'SOK A'LELEI KA A'SOK 'E HĀIĀF'ĀKIGET SE TE' NE KĀINAG FAMORI

Rakot ne a'sok 'e Niu Sirāgi iā tuan'ākiget ma la noh roa

'Amnāk fak garue se ut rakoag 'on lā'riri' pāu

TĀ (1)	RUA (2)	FOLU (3)	HĀKE (4)	LIMA (5)	ONO (6)	HIFU (7)	VALU (8)
<p>Matā' la ut rakoga la pār ka ū, ka la sāe se te' ne kāinag famori, ka kat 'es hāifiriāg ra hūn se hanuā ne ta famorit leum 'e, ka kat 'es ra ta agat ne la rē mane'ākia ta le' hoi'ākit</p> <p>Sāio' se lelea' rako/ākonga, 'oris kāinaga (whānau) ma kaguaruega 'e ut rakoag ne te ka iris agtāu ma famōr ne fir'āk, fesiq'āk ma ao sal la rēmane'ākia iris hūn se hanuet ne iris leum 'e ne mou sin, ma a'es'ao'āk rogrog 'i la ao sal ta tuk sin kāinag ag 'i se lopo</p> <p>Os ma fū'āk ta sal la hāiasoag ma hāifāegag mij se tē ne soko ma a'leleia te' ne tē ne hō' kokon hūn se fir'āk ma fesiq'āk tē ne a'sok sin ma rēmane'āk ne ta le' hoi'ākit</p> <p>Fup'āk ta utut ne aga ma rere ne tār ma af'āk te' ne kāinag famori ma iris ne rak tē/ākonga ma tape' ma se kaguarueaga, ag'esea ma kāinag famōr ne 'oris 'ofa tu'āk sin (LGBTQIA+), ne iris fup 'afaf ne pipik ne ma 'oris fakfor ne a'hāe kat 'atakoa ra ne leum 'e pure'ag ne 'es 'e te' ne kāinag tūtū ne rān te', la iris la pō la 'inea ne iris mou ma tār 'e ut rakoag ta</p>	<p>'Es 'e 'amnāk lamlama se lelea' rak/ākonga 'atakoa, ma hāiasoag iris la a'sok 'amnāk 'i, ka hāisok'ākia hāifāegaga ma hāigarueaga ma 'oris kahunohoga ma pure'aga la osia hanhap fak rako ne la 'es'ao se 'amnāk 'i, ka ne la a'ne'ne'āk 'oris la 'inea ne iris, ma 'oris fāega ma ag fak hanuā fak tēmamfua</p> <p>Tēag'esea ma kahunohoga ma kāinaga la hāiasoagan 'oris lelea' rako/ākonga la fū'ākia 'amnāk ne iris pā a'soko, ma aoa sal ne la pō e 'amnāk 'i</p> <p>Hāiasoag se kaguarueaga la iris la 'inea 'on fuag ne la a'tu'āk ne ta le'et ne kāinagat ma a'hāe se lelei 'e rēko famōr 'i, ma 'on raksa' ne tē 'i se lelea' rako/ākonga, kaguarueaga ma kāinaga</p> <p>Garue ag'esea ma lelea' rako/ākonga la 'inea'ia tekāe ne 'iris lelei e, la'la' ne 'oris rako, ma 'oris pā'ese ne tekāe ne ökök se iris, ma hele' tape' ma se tē ne lelea' rako/ākonga ma 'oris kāinaga kātu e sin 'e hanhap ne rako</p> <p>Rak la hāikāinagag ma famōr Māori, garue ag'esea ma iris 'e te' ne re puer ne kop la a'soko, ma tēag'esea ma iris ma hāiasoag se 'oris la re puer ne iris (rangatiratanga), ma 'oris la 'ut se mua 'e maj ne rako ka fakmane'āk ne ne iris famōr Māori</p>	<p>'Ut'āk tē ne la a'noanoan rako se lelea' rak 'atakoa, hele' se lelea' rak/ākonga Māori ma Pasefika, lelea' rak/ākonga ne fup 'af'afa, ka tape' ma se lelea ne kop la 'es hāiasoag 'e av ne iris rako</p> <p>A'es'ao'āk te' ne monē ne Ministeri ne Rako vāe la hāiasoag la tuk togit ne ö'ö'i kop la a'soko ma te' ne ökök fak monē fak se tēla'a, hā'u ma sal ne la' se rako, ma hāiasoag se kāinaga ma kahunohog Pasefika la far'āk se hanhap fak monē ne nā sin la tukua tōg ne mou se ut rakoag 'on lā'riri' pāu</p> <p>Se mao'āk la te' ne lelea' rak/ākonga ma famōr garue ne fup 'afaf ne pipik, ma iris ne kop la hāiasoag se 'oris rako, ma lelea' rak/ākonga ne 'oris rē a'hāe la tū'āk se 'e famōr tū, kop la noh pār ma tēag'esea 'e ut rakoag 'on lā'riri' pāu</p> <p>Garue ma kāinaga ma kahunohog Pasefika la rak'āk ma 'inea ne tes tae pō la a'noanoa ma fū'ākia lelea' rako/ākonga 'e pō la rako ma tēag'esea 'e ut rakoahg 'on lā'riri' pāu</p>	<p>A'sok la lelea' rak/ākonga 'atakoa la pō 'e ta fūāg rī leleit 'e rako, 'e resōn ne mou se fāega, ma hat ma fā' tē ma 'e rē fika</p> <p>*Hāifāegaga iā takai'ākim sal 'atakoa ne lelea' rako/ākonga a'es'ao'āk mumuā e la hāifāegag ma famori, ka hat tape' ma fāeagat ne a'es'ao'āk 'ou sī'u ma kākā'e la hāifāegag 'e Niu Sirāgi</p> <p>Kamat la 'ut'āk rak tēt se fāega, hat tē ma fā' tē, ma rē fika la hāiasoag se lelea' ne rako/ākonga la rak te' 'e 'oris hanue ta ma 'oris pure'aga, ag'esea ma rak tē 'e laloag ne 'oris kahunohoga 'e kāinag fāeag ruā ne fāeag ma'oi, ma 'es'ao ma hāiasoag ti' pāu se 'oris 'inea ne 'oris ag fak hanua se ta le' het ma 'oris kāinaga 'oris la hō'am 'inea te'is se 'oris rak tē 'e ut rakoag</p> <p>Nā te' ne kāinag sal ma'oi ne la pō la hāikāinagag ma hāifāegag - noh hāifāegag 'e te' ne ava 'e le'et se le'et ne ta kāu'āpiāg mea'mea' het 'e iris ne rako/ākonga ma a'es'ao'āk fāeag ne pō la sui'āk 'e a'es'ao'āk ta utut ne famori ne ta tēt, ne hat ta puk rogrog ag'eseat, ne a'sok ta mane'at 'e a'es'ao'āk ne fāeaga ne sua ta mak het 'e 'oris fāeag ta ne fāeag ne hanue te' la hāiasoag la rakoa 'oris fāeag; ma a'es'ao'āk te' ne kāinag sal la hāiasoag se lelea' ne la rak tē/ākonga la rak se te' ne faki'oag 'e 'oris ag fak hanua ma tape' ma se faki'oag ne rēfika</p> <p>Nā hāisokoag ta famōr la rē rak/kaiako, ne famōr la matā' a'lelei lā'riri'i, la pō la lā'riri' pāu ne rako/ākonga la pō la hāikāinagag lelei ma 'oaf se irisa la hāiasoag se rak 'on lā'riri'i ma 'oris māūr fak foro</p>	<p>A'sok la fāeag faktēmamfua ne hanue te'is (Te Reo Māori) ma ag fak hanua (tikanga Māori) la hāe ma a'es'ao'āk a'lelei 'e ut rakoga 'e te' ne terāni</p> <p>Far puer'āk lelei 'e famōr Māori ne tes tā la lelei ma la 'es'ao a'ti' se 'oris rak tē ag'esea ma 'oris ag fak hanua ma te' ne tē ne iris a'pumua'āk ma a'ti'āk 'e oris ag fak Māori</p> <p>Nā ma a'vavhiān se famōr rē rako/kaiako ma iris ne la hāiasoag la rak'āk tē la 'ut'āk 'oris pō la rak'āk tē, 'oris 'inea ma poto 'e fāeag te'is te reo Māori ma 'inea ne ag fak hanua 'e tikanga Māori, ma hāiasoag la a'ne'ne'ākia 'oris sal ne la rak'āk tē la a'es'ao'āk fāeag te'is te reo Māori 'e te' ne ut tūtū ne la fū'ākia ma ososia resōn ne rako</p> <p>Hāifāegag ma lelea' ne la rako/ākonga ma kaguarueag ne pō 'e tēse tē pumuet iris kop la 'ea'ea noj fāeag te'is te reo Māori, ma pō la nā se iris av la rak ma 'inea fāeag te'is ma kat 'es le'et la merea irisa</p>	<p>'Ut'āk pot ma 'inea 'on famōr rē rako se muā, la a'ne'ne'ākia 'oris la rak'āk tē ma muā'āk tē, ma 'oris la hāiasoag se lelea' rako 'e vāeag 'atakoa ne mou se maj ne rako</p> <p>'Inea ne tes tae ökök 'e hanhap ne rē rako ma ao pot ta vāegat la hāiasoag la 'ut'ākia rak 'on lelea' rē rako/ kaiako, ma kaguarueaga la a'ne'ne'āk ma 'ut'ākia 'oris hanhap ne rak'āk tē, muā'āk tē ma hāiasoag hoi'āk se 'oris rak'āk tē</p> <p>Hāiasoag se famōr rē rako/ Kaiako la iris la huāg toa' ka 'inea la rē rak se te' ne kāinag lelea' rako/ākonga ne ma 'oris pā'es tūtū, ka ne pō tape' ma fūr 'oris rak'āk tē la 'es'ao ma vavhiān se lelea' rako</p> <p>Hāiasoag ma fakne'ne' se famōr rē rako/Kaiako la 'ut'āk ma kikia se rere 'oris 'inea hūn se tē ne mou se 'oris lelea' rako/ākonga, fak se fāeag ne iris a'es'ao'āk 'e 'oris hanua, rogrog ne mou se iris, ma 'oris tēmamfua ma kāinaga, ma 'oris ag fakhanua la pō la 'oris rak'āk tē ma hāiasoaga se lelea' rako la 'es'ao ka hāila'oag ma tekāe 'i</p>	<p>Tēag'esea ma maj ofrau fak garue ma ut garueaga la osia 'amnāk ne mou se rak tē 'on lelea' rako/ākonga la nā se irisa poto ma 'inea la a'sok a'lelei 'oris garue 'e av ne tore</p> <p>Kat 'es tēt la a'sok 'e ut rakoag 'on lā'riri' pāu</p>	<p>'Ut'āk se rērē te' ne 'inea fo'ou ne la sākior ma te' ne 'inea ma pot ne mou se famōr ne hanue te' Māori (mātauranga) sākior ne te' ne tē noanoa 'e lalaog ne matanitū te'is ka tape' ma se ut tūtū ne rān te' (TES ONLY)</p>

A'fumu'āk ma sok'āk ne 'amnāk ne mou se Statement of National Education ma Learning Priorities 'e ut rakoag ne ma 'oris laisin se ut rakoag (sok'ākiōf)

'AMNAKIT 'E 'ON TĀ

LELEA' RAKO LA 'E UAN HETA

Lelea' rako ma 'oris kahunohoga tae 'e uan ne amnāk ne mou se rako

'AMNAKIT 'E 'ON RUA

SĀE OFRAU

Te' ne sal lelei ne la a'es'ao'āk se rako ma tē lelei ne agtau sin hūn se rako la noh tār se te' ne iris ne pā rak tē

'AMNAKIT 'E 'ON FOLU

RAK'ĀK TĒ LELEI MA MU'ĀK TĒ LELEI

Rak'āk tē lelei ma mu'āk tē lelei iā tē pumuet ka tē 'es'aot se lelea' rako ma 'oris kahunohoga

'AMNAKIT 'E 'ON HĀKE

RAK TĒ MA GARUE 'E AV NE TORE

Rak tē ne hāila'oag ma 'es'ao semāūr 'on famōr Niu Sirāgi 'e terānit 'ē 'i ma se 'oris māuri 'e av ne tore.

'AMNAKIT 'E 'ON LIMA

RAKOT NE A'SOK A'LELEI KA A'SOK 'E HĀIĀF'ĀKIGET SE TE' NE KĀINAG FAMORI

Rakot ne a'sok 'e Niu Sirāgi iā tuān'ākiōf ma la noh roa

Tē ne 'amnāk ne Matanitū la a'sok la hāiasoag se fū'āk ne NELP' e ut rakoag 'on lā'riri' pāu

TĀ (1)

Matā' la ut rakoga la pār ka ū, ka la sāe se te' ne kāinag famori, ka kat 'es hāifiriāg ra hūn se hanuā ne ta famorit leum 'e, ka kat 'es ra ta agat ne la rē mane'ākia ta le' hoi'ākit

RUA (2)

'Es 'e 'amnāk lamlama se lelea' rak/ākonga 'atakoa, ma hāiasoag iris la a'sok 'amnāk 'i, ka hāisok'ākiāg hāifāegaga ma hāigarueaga ma 'oris kahunohoga ma pure'aga la osia hanhap fak rako ne la 'es'ao se 'amnāk 'i, ka ne la a'ne'ne'āk 'oris la 'inea ne iris, ma 'oris fāega ma ag fak hanuā fak tēmamfua

FOLU (3)

'Ut'āk tē ne la a'noanoan rako se lelea' rak 'atakoa, hele' se lelea' rak/ākonga Māori ma Pasefika, lelea' rak/ākonga ne fup 'af'afa, ka tape' ma se lelea ne kop la 'es hāiasoag 'e av ne iris rako

HĀKE (4)

A'sok la lelea' rak/ākonga 'atakoa la pō 'e ta fūāg rī leleit 'e rako, 'e resōn ne mou se fāega, ma hat ma fā' tē ma 'e rē fika

*Hāifāegaga iā takā'ākim sal 'atakoa ne lelea' rako/ākonga a'es'ao'āk mumuā e la hāifāegag ma famori, ka hat tape' ma fāegat ne a'es'ao'āk 'ou si'u ma kākā'e la hāifāegag 'e Niu Sirāgi

LIMA (5)

A'sok la fāeag faktēmamfua ne hanue te'is (Te Reo Māori) ma ag fak hanua (tikanga Māori) la hāe ma a'es'ao'āk a'lelei 'e ut rakoga 'e te' ne terāni

ONO (6)

'Ut'āk pot ma 'inea 'on famōr rē rako se muā, la a'ne'ne'ākia 'oris la rak'āk tē ma muā'āk tē, ma 'oris la hāiasoag se lelea' rako 'e vāeag 'atakoa ne mou se maj ne rako

HIFU (7)

Tēag'esea ma maj ofrau fak garue ma ut garueaga la osia 'amnāk ne mou se rak tē 'on lelea' rako/ākonga la nā se irisa poto ma 'inea la a'sok a'lelei 'oris garue 'e av ne tore

VAĻU (8)

'Ut'āk se rērē te' ne 'inea fo'ou ne la sākior ma te' ne 'inea ma pot ne mou se famōr ne hanue te' Māori (mātauranga) sākior ne te' ne tē noanoa 'e lalaoag ne matanitū te'is ka tape' ma se ut tūtū ne rān te' (TES ONLY)

A'ne'ne'āk ma rak'āk ne Te Hurihanganui la fū'ākia fir'āk ma fesiā'āk ne ta le' hoi'ākit ne kāinagat ma a'mijia rak lelei ma māūr lelei 'on lelea' Māori ne rako /ākonga ma 'oris kāinaga

Fū'āk ma a'es'ao'āk te' ne 'amnāk ne rak'āk sin 'e Action Plan se rak tē ne Pasefiāk ta

Vāe ne ta monēt ma hāiasoag se te' ne 'amnāk fak resoni ma sal tūtū ne la rak te 'e te' ne kāinag fāeag ne Pasefiāk ta

Vāeag ne miliōn limaghul (\$50m) la hāiasoag se rak tē, ōkōk fak kahunohoga ne hanua, 'af'af ne filo'u, ne ta kāinag 'af'afat ne agtau ma māūr fak foro se ta le' rakot/ākonga 'e ut rakoag 'on lā'riri' pāu, ut rakoga ma ut rakoag se lā'riri' Māori, 'e hūn se noh pū'atāt 'e COVID-19, ne te' ne tē noanoa ne sok hūn se noh pū'atā te'is

Fū'āk la famōr la muā'ākia (Curriculum Leads) garue te'is la hāiasoag se ut rakoag 'on lā'riri' pāu ma ut rakoag se lā'riri' Māori la rak'āk hanhap ne mou se 'oris fupfupu, nohnoho ma māūr lelei

Nā iris la rak hoi'āk la 'ut'ākia 'oris 'inea ma poto, la iris la 'inea la vāea 'e av ne 'amanāk ne a'sok 'e rako se lā'riri' kat noj ra ma pō la a'nojoa ma hāiasoag se 'oris la 'inea ne ag fak hanua, ag'esea ma se te' ne 'amnāk ma pā 'es 'on famōr Māori (Te Hurihanganui)

Hāiasoag se te' ne 'amnāk ne maj ne rako la 'ut'ākia se rere 'oris pō la noh hāifāegag ma lelea' rak Māori/ākonga ma tēag'esea ma 'oris kāinaga tape' ma

Ōs ma a'sok resōn ne mou se Talanoa Ako la hāiasoag se kahunohoag Pasefika

Fū'āk ne ta resōn ma 'amnāk lelei ne leum 'e hanhap te'is Tapasā: Cultural competencies framework ne la hāiasoag a'ti' se famōr rē rak ne rē rak se lelea' Pasefika

Hāiasoag la osia 'amnāk fak resōn ma sal tūtū ne mou se rak tē 'e fāeag tūtū ne Pasefiāk ta

Fū'āk ne ta 'amnāk ne la af'āk se 'oris rako la hāiasoag la a'sok ag'esea ma iris ne la rak tē/ākonga ma 'oris kahunohoga/ kāinaga (whānau) la 'inea 'oris pā 'es fak rako, 'oris hanhap ne lelei 'e rako ma 'oris rak tē la'la' tapen

Hāiasoag ut rakoga la gat ma ke av 'ut'āk 'oris la pō la a'sokoa garue te'is ma 'inea toton te' ne tē ne iris ne la rako/ākonga pā 'ese ma te' ne tē ne la a'noanoa 'oris pā 'es la 'ut se muā 'e rako

Nāag ne ta monēt la hāiasoag se 'ut'ākia ne 'amnāk lelei se rak ne Pasefika ne ōs ma/rak'āk sin 'e famōr rak'āk tē, ut rakoaga ne a'sok sin resoni ma matā' ne māūr lelei 'on lā'riri' ne rako ma 'oris pā 'ese hūn se noanoa ne leum 'e af'af te'is COVID-19

Vāe ta hāiasoag fak monēt se ut garueag ne pure'aga ma kātūnū'āg ne la pō la hāiasoag se rak tē ma māūr fak for 'on kaunohoag Pasefika ma hāiasoag la a'ne'ne'āk 'oris hāikāinagag ma ut garueag ne hāiasoag se rak'āk tē ne 'oris lele'a

Garue ag'esea se 'amnakit hūn se Rako, Māūr ne foro ma Social Development la hāiasoag se famōr Pasefika la pō vahīān te' ne tē ne iris pā 'ese

Sākior hoi'āk se nonoj ne vāe ne 'amnāk A ma B ma te' ne hanhap fak monē se iris ne kat pō 'e ra ne noanoa la pō 'e vāeag te'is 'e ECE

A'ne'ne'āk ma 'inea sal ne la hāiasoag se rako 'e a'es'ao'āk ne kāinag sal te'is (screening tools)

A'jeamjeman av ne kop la tār 'e 'on 'i hete' 'e av ne pā 'es hāiasoag hoi'āk se 'oris rako ma a'lelei'ākia rērē hete'is la hāiasoag se lelea' haharāgi ma 'oris kahunohoga ma kāinaga

Fup'āk ta kāinag sal hoi'āk se iris ne 'es 'e poto ma 'inea ma muā'āk tēt ne hāikāinagag iris ne rē rako ma lā'riri' ne rako (kaiako) ma 'inea ne la'la' ne rak 'on le' ta, ag'esea ma ut rakoag 'on lā'riri' pāu, rako ma surut se ut rakoag lā'riri Māori (kura), ma rak ma 'amnāk se hāikāinagaga ma aga

A'pa'āk ma nā sin miliōn tarāu (\$100m) se hāiasoagat se ut rakoag se lā'riri' Māori (Kōhanga Reo) ma putua la 'ut'ākia fāeag ne hanue te' te reo Māori se rere

Vāe ne ta miliōn tarāu ruā la hāiasoagan lelea' rak/ākonga Māori ma kāinaga la hāisok'ākigen 'oris hāikāinagaga ma 'ut'ākia 'oris rako se muā 'e vāhiāg ne COVID-19 ma la a'ne'ne'ākia fāeag te'is Te Reo Māori la pō la a'es'ao'āk 'e resōn 'on lelea' rako

A'ne'ne'āk ne rak'āk ne Māori Language in Education, ma tape' ma se iris na garue se ut rakoga, fufu'āk ne te' ne resoni, ma rogrog se te' ne iris ne rako/ākonga ma 'oris kāinaga

Fū'āk ma a'es'ao'āk ne Kauwhata Reo, 'e sal fo'ou te'is online hub se te' ne 'amnāk lelei 'e fāeag te'is te reo Māori, ma te' ne kamatag ne la fū'ākia resōn 'e fāeag te'is te reo Māori 'e hanhap te'is Te Aho Ngārahu

Fup'āk ma a'es'ao'āk ne Ka Hikitia ma 'ut'ākia ne 'inea ma pot lelei ma ti' ne pō la a'sok a'lelei 'amnāk 'i 'e te' ne ut rakoga

'Ut'ākiof se mua Te Aho o te reo Māori la hāiasoag se iris ne garue 'e ut rakoga la hāisok'ākigen te reo Māori se te' ne 'oris ruerue ma aga 'e ut rakoga

Nā hāiasoag se professional learning and development (PLD), muā'āk tē ma hāiasoag la a'ne'ne'ākia matā' ma muā'āk ne rako (governance and management) se ut rakoag 'on lā'riri' pāu ne Pasefiāk ta

'Ut'ākiof se mua PELP (Pacific Early Literacy Projects) ma te' ne 'amnāk ne mou se fāeag 'on 'atmot Pasefiāk 'atakoa ne mou se Niu Sirāgi se ut rakoag 'on lā'riri' pāu la hāiasoag se famōr rē rako ma 'oris kahunohoga ma sikia se rere lā'riri' Pasefika 'oris fāeaga ma 'inea la hat ma fā' tē 'e rako.

Rotoia 'amnāk ne faki'oga ne pā 'ese se iris ne rak'āk tē 'e hanue ta, ma hō'ākim ne pasān tarāu (100%) certificated funding band, se ut rakoag 'on lā'riri' pāu

A'pa'āk ne ta monēt se 'ut'āk ne tōg 'on ECE se rere

A'fumu'āk ne pasān tarāu (100%) se certificated teacher funding band la kamatag 'e rān tā ne Januēri, 2021

Fū'āk ma a'es'ao'āk ne ta 'amnāk ma sal se resōn ne la fāeag nuj la hāiasoag se kaiako la 'ut'ākia a'es'ao'āk ne fāeaga la rak ma 'ut'ākia se rere

A'fumu'āk ma sok'āk ne 'amnāk ne mou se National Education ma Learning Priorities 'e rako ma ut rakoag 'on lā'riri' Māori

Statement of National Education ma Learning Priorities (the NELP) fā' ma af'āk sin te' ne 'amnāk ne la hāiasoag se ut rakoag 'on lā'riri' pāu, ut rakoag 'on lā'riri' Māori, ut rakoag ne Matanitū 'es sin, ma ut rakoag ne ta famōr ne kōinag hoi'āk 'es sin, la 'io se 'oris gargarue 'e te' ne terāni ne la 'es'ao a'ti' pāu se lelea'a ma lelea' haharāgi. Te' ne 'amnāk 'i la pō se' ma la a'es'ao'āk ag'esea ma 'amnāk ne ōs tape' ma se ut rakoag ta, la hāiasoag se te' ne resōn ne la 'es'ao ti' ma lelei se te' ne lelea' ne la rako/ākonga la 'ut se mua ma a'sok te' ne te' ne iris 'amnāk la pō 'e 'oris rako.

Te' ne kōtūānā'āgi ne puer se maj ne rako (Boards) ma ut rakoga kop la a'hāe'āk ma a'sok te' ne 'amnāk ne NELP, ma tape' ma se av ne iris la fu'āk ta fohot, fak se te' ne 'oris 'amnāk fak garue ne fu'āk sin la lā'oag ag'esea ma te' ne 'amnāk ne NELP.

Te' ne iris ne mu'āk ma puer garue 'e ut rakoag ne kat purem ra 'e Matanitū ta kop la se mao'āk te' ne 'amnāk ne NELP la a'es'ao'āk se 'oris matā' ne rak ta, ma famorit ne puer se rak ta (principal) ma famōr garue la a'hāe'āk tape' ma NELP 'e av ne iris la fu'ākia resoni ma rak'ākia se lā'riri' ne rako.

'E rān tā ne Janueri, 2023, te' ne 'amnāk ma sal fo'ou se la'la' ne rako tāe la a'fumu'āk la tōg'ākia National Education Goals (NEGs) ma National Administration Guidelines (NAGs). 'Amnāk ma vāeag fo'ou te'is la sok'ā taf pāu se NELP, ma te' ne kōtūānā'āgi ne pure kop la rak'āk ne tes 'atama tāe 'oris 'amnāk ne fū'āk sin hūn se 'oris rere ne sal ne rako. Rogrog ma'oit tāe la rak'ākiof 'e avat ne la 'elaf se av hete fāi sin.

'AMNAKIT 'E 'ON TĀ

LELEA' RAKO LA 'E UAN HETA

Lelea' rako ma 'oris kōunohoga tāe 'e uan ne amnāk ne mou se rako

'AMNAKIT 'E 'ON RUA

SĀE OFRAU

Te' ne sal lelei ne la a'es'ao'āk se rako ma tē lelei ne agtāu sin hūn se rako la noh tā se te' ne iris ne pā rak tē

'AMNAKIT 'E 'ON FOLU

RAK'ĀK TĒ LELEI MA MU'ĀK TĒ LELEI

Rak'āk tē lelei ma mu'āk tē lelei iā tē pumuet ka tē 'es'aot se lelea' rako ma 'oris kōunohoga

'AMNAKIT 'E 'ON HĀKE

RAK TĒ MA GARUE 'E AV NE TORE

Rak tē ne hāila'oag ma 'es'ao semāūr 'on famōr Niu Sirāgi 'e terānit 'e 'i ma se 'oris māuri 'e av ne tore.

'AMNAKIT 'E 'ON LIMA

RAKOT NE A'SOK A'LELEI KA A'SOK 'E HĀIĀF'ĀKIGET SE TE' NE KĀINAG FAMORI

Rakot ne a'sok 'e Niu Sirāgi iā tuan'ākiget ma la noh roa

'Amnāk fak garue se ut rakoga

TĀ (1)

Matā' la ut rakoga la pār ka ū, ka la sāe se te' ne kōinag famori, ka kat 'es hāifiriāgi ra hūn se hanuā ne ta famorit leum 'e, ka kat 'es ra ta agat ne la rē mane'ākia ta le' hoi'ākit

RUA (2)

'Es 'e 'amnāk lamlama se lelea' rak/ākonga 'atakoa, ma hāiasoag iris la a'sok 'amnāk 'i, ka hāisok'ākia hāifāegaga ma hāigarueaga ma 'oris kōunohoga ma pure'aga la osia hanhap fak rako ne la 'es'ao se 'amnāk 'i, ka ne la a'ne'ne'āk 'oris la 'inea ne iris, ma 'oris fāega ma ag fak hanuā fak tēmamfua

FOLU (3)

'Ut'āk tē ne la a'noanoan rako se lelea' rak 'atakoa, hele' se lelea' rak/ākonga Māori ma Pasefika, lelea' rak/ākonga ne fup 'af'afa, ka tape' ma se lelea ne kop la 'es hāiasoag 'e av ne iris rako

HĀKE (4)

A'sok la lelea' rak/ākonga 'atakoa la pō 'e ta fūāgi rī leleit 'e rako, 'e resōn ne mou se fāega, ma hat ma fā' tē ma 'e rē fika

*Hāifāegaga iā takai'ākim sal 'atakoa ne lelea' rako/ākonga a'es'ao'āk mumuā 'e la hāifāegag ma famori, ka hat tape' ma fāeagat ne a'es'ao'āk 'ou s'iu ma kākā'e la hāifāegag 'e Niu Sirāgi

LIMA (5)

A'sok la fāeag faktēmamfua ne hanue te'is (Te Reo Māori) ma ag fak hanua (tikanga Māori) la hāe ma a'es'ao'āk a'lelei 'e ut rakoga 'e te' ne terāni

ONO (6)

'Ut'āk pot ma 'inea 'on famōr rē rako se muā, la a'ne'ne'ākia 'oris la rak'āk tē ma mu'āk tē, ma 'oris la hāiasoag se lelea' rako 'e vāeag 'atakoa ne mou se maj ne rako

HIFU (7)

Tēag'esea ma maj ofrau fak garue ma ut garueaga la osia 'amnāk ne mou se rak tē 'on lelea' rako/ākonga la nā se irisa poto ma 'inea la a'sok a'lelei 'oris garue 'e av ne tore

VALU (8)

'Ut'āk se rērē te' ne 'inea fo'ou ne la sākior ma te' ne 'inea ma pot ne mou se famōr ne hanue te' Māori (mātauranga) sākior ne te' ne tē noanoa 'e lalaoag ne matanitū te'is ka tape' ma se ut tūtū ne rān te' (TES ONLY)

Sāio' se lelea' rako/ākonga, 'oris kōinaga (whānau) ma kōugaruega 'e ut rakoga ne te ka iris agtāu ma famōr ne fir'āk, fesiā'āk ma ao sal la rēmane'ākia iris hūn se hanuet ne iris leum 'e ne mou sin, ma a'es'ao'āk rogrog 'i la ao sal ta tuk sin kōinag ag 'i se lopo

Ōs ma fū'āk ta sal la hāiasoag ma hāifāegag mij se tē ne soko ma a'leleia te' ne tē ne hō' kokon hūn se fir'āk ma fesiā'āk tē ne a'sok sin ma rēmane'āk ne ta le' hoi'ākit

Fup'āk ta utut ne aga ma rere ne tā se af'āk te' ne kōinag famori ma iris ne rak tē/ākonga ma tape' ma se kōugarueaga, ag'esea ma kōinag famōr ne 'oris 'ofa tu'āk sin (LGBTQIA+), ne iris fup 'af'af ne pipik ne ma 'oris 'af'af fakfor ne a'hāe kat 'atakoa ra ne leum 'e pure'ag ne 'es 'e te' ne kōinag tūtū ne rān te' la iris la pō la 'inea ne iris mou ma tā se ut rakoag ta

Tēag'esea ma kōunohoga ma kōinaga la hāiasoagan 'oris lelea' rako/ākonga la fū'ākia 'amnāk ne iris pā a'soko, ma aoa sal ne la pō 'e 'amnāk 'i

Hāiasoag se kōugarueaga la iris la 'inea 'on fuag ne la a'tu'āk ne ta le'et ne kōinagat ma a'hāe se lelei 'e rēko famōr 'i, ma 'on raksa' ne tē 'i se lelea' rako/ākonga, kōugaruega ma kōinaga

Garue ag'esea ma lelea' rako/ākonga la 'inea'ia tekāe ne 'iris lelei 'e, lā'la' ne 'oris rako, ma 'oris pā'ese ne tekāe ne ōkōk se iris, ma hele' tape' ma se tē ne lelea' rako/ākonga ma 'oris kōinaga kōtu 'e sin 'e hanhap ne rako

Rak la hāikōinagat ma famōr Māori, garue ag'esea ma iris 'e te' ne re puer ne kop la a'soko, ma tēag'esea ma iris ma hāiasoag se 'oris la re puer ne iris (rangatiratanga), ma 'oris la rako 'e iris famōr Māori ma 'oris la 'ut se mua ne leum 'e iris famōr Māorii

Garue ag'esea ma te' ne pure'ag Māori la nā ta vāeag monēt la hāiasoag la 'ut'ākia rak tē ma rak'ākia 'amnāk 'e hanhap ne rako 'e resōn ne rak 'e fāeag Māorii

Garue ma kōinag ma kōunohoga Pasefika la rak'āk ma 'inea ne tes tāe pō la a'noanoa ma fu'ākia lelea' ne la rak tē/ākonga 'e pō la rako ma tēag'esea 'e ut rakoag 'on lā'riri' pāu

Se mao'āk la te' ne lelea' ne rak ka fup 'af'af ne pipik/ākonga ma kōugarueaga, ma iris ne kop la hāiasoag se 'oris pā 'ese ma rako, ma 'oris kōinag talen 'e rako/ākonga ma iris ne rak tē/ākonga ka 'oris a'hāe kat tatāu ra ma 'isa, ma 'oris pā 'ese a'sok m ate' ne resōn ne fū'āk sin iof'āk a'lelei pāu se 'oris pā 'ese ma 'es'ao tape' ma

'E ut ne vavhina, a'jeamjeam te' ne tōg ne rak ne kat a'noa ra la a'sok, fak se tōg ne BYOD² 'amnāk ne af'āk sin, ma a'es'ao'āk a'lelei pāu te' ne 'amnāk 'i la a'jeamjeam hanhap fak monē ne kop la tuan'āk se kōunohoga ma kōinaga

2 Ho'am ta 'ou device.

Matā' la te' ne lelea' rak 'atakoa/ākonga la nat ke 'es te' ne hāiasoag la 'ut'ākia 'oris pō la a'sok ta tēet, ag'esea ma noh hāifāegag, pō la rēfiā'āk tē ne tē ne noanoa, pō la tior'āk a'lelei ma rē a'lelei ta tēet, 'oris huāg to'a, ma te' ne ag lelei 'atakoa ne la a'es'ao'āk la hāikōinagat ma ta le' hoi'ākit

Sākior se lelea' ne rako/ākonga ne kat 'ut ra se mua 'e amnāk fak rak ne iris noj la pō ma jen ne ōs ta sal hoi'ākit se 'oris la rak tē, ne oris rere ne rak'āk tē ma hāiasoaga tape' ma se hāiasoag 'e iris ne majāu 'e hanhap te'is 'e rako

A'pumuā'āk ma a'ti'āk ne fāeag ne lelea' rak/ākonga Pasefika a'es'ao'āk, ma nā te' ne sal ne la hāiasoag ma 'ut'ākia 'oris 'inea ne 'oris fāeag ne Pasefiāk ta

Far puer'āk lelei 'e famōr Māori ne tes tā lelei ma la 'es'ao a'ti' se 'oris rak tē ag'esea ma 'oris ag fak hanua ma te' ne tē ne iris a'pumuā'āk ma a'ti'āk 'e oris ag fak Māori

A'es'ao'āk te' ne 'amnāk lelei se famōr rē rako/kaiako ma iris ne mu'āk tē la hāiasoag se 'oris pō la rak'āk tē, oris 'inea ma poto 'e te reo Māori ma 'oris ag hanua tikanga Māori

Hāifāegag ma lelea' ne la rako/ākonga ma kōugarueag ne pō 'e tēse tē pumuet iris kop la 'ea'ea noj fāeag te'is te reo Māori, ma pō la nā se iris av la rak ma 'inea fāeag te'is ma kat 'es le'et ma merea irisa

'Inea ne tes tāe ōkōk 'e hanhap ne rē rako ma ao pot ta vāeagat la hāiasoag la 'ut'ākia rak 'on lelea' rē rako/ākonga, ma kōugarueaga la a'ne'ne'āk ma 'ut'ākia 'oris hanhap ne rak'āk tē, mu'āk tē ma hāiasoag hoi'āk se 'oris rak'āk tē

Hāiasoag se famōr rē rako/ākonga la iris la huāg toa' ka 'inea la rē rak se te' ne kōinag lelea' rako/ākonga ne ma 'oris pā'ese tūtū, ka ne pō tape' ma fūr 'oris rak'āk tē la 'es'ao ma vavhian se lelea' rako

Hāiasoag ma fakne'ne' se famōr rē rako/kaiako la 'ut'āk ma kikia se rere 'oris 'inea hūn se tē ne mou se 'oris lelea' rako/ākonga, fak se fāeag ne iris a'es'ao'āk 'e 'oris hanua, rogrog ne mou se iris, ma 'oris tēmamfua ma kōinaga, ma 'oris ag fakhanua la pō la 'oris rak'āk tē ma hāiasoaga se lelea' rako la 'es'ao ka hāila'oag ma tekāe 'i

Hāiasoag se lelea' rako/ākonga la rāe ne 'oris tē ne rako hāisok'ākia tapen ma māūr fak garue

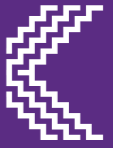
Jāejāe kōinag aga ne kat lelei ma kat hāiasoag ra se rako, fak se a'tū'āk ne ta kōinag famorit, ne a'tū'āk ne fā ma hāina ma te' ne tē ne soksoak ne noanoa hūn se rako ma sal ne garue, ag'esea ma rāi' hāina ma hāian haharāgi

Garue ag'esea ma maj ofrau fak garue, ma ut garueaga, ma ut rakoag lamlama la osia ma fū'ākia ta sal lelei la hāiasoag se te' ne lelea' rako/ākonga la pō'oris 'amnāk fak rako

A'fumou'āk ne Tertiary Education Strategy

Vāeag te'is Tertiary Education Strategy (TES) lā sin te' ne 'amnāk ne Matanitū ōs sio 'e 'on 'i hete' ma 'e laloag ne ta av luāk het, ma tape' ma se ta av roat se salat ma 'amnakit se rak lamlama 'Amnāk te'is ōs'āk la hāiasoag se te' ne tēet ne noanoa se famōr Māori 'e hanhap ne 'oris nohnoh, pōpō fak monē ma te' ne noanoa ne sokso'k 'e laloag ne rān te' ne agtāu se irisa, ma hāiasoag la 'ut'ākia se mua 'oris pā 'ese 'on famōr Māori ma te' ne kāinag famōr ne tore. Vāeag te'is TES fū'ākim hūn se te' ne hāifāeag en a'sok 'e a'ofīag ne 2019 ma te' ne ut rakoag lamlama ma te' ne iris ne ma 'oris a'hāet se vāeag te'is TES ne fā' sin la hāifāeag ka kat seminte a'fumou'āk ra ma la tior'āk se Shaping a Stronger Education System se pepat ne fū'āk 'e Niu Sirāgi la hāifāeag sin.

Maj te'is Tertiary Education Commission (TEC) kop la a'sok fak foh 'amnāk ne foh ne Rako (Education and Training Act 2020) la a'ne'ne'āk te' ne 'amnāk ne fū'āk sio 'e TES 'e a'es'ao'āk ne vāeag monēt ne af'āk sio 'e la'la' ne garue te'is. 'E vāeag te'is, TEC 'oris garuet la pānia ma rak'ākia te' ne sal ne af'āk sin ma te' ne tē ne fā' sin ne kop la a'sok se te' ne hanhap monē 'e Teritary Education Organisations' (TEO) ma rē fiāk'ākia ne hisi ma apa'ākia monēt ne mou se TEO TEC tape' ma, ma 'on garuet la hāiasoag la fū'ākia 'on la pō 'on TEOs la a'sok a'leleia 'amnāk ne mou se TES. 'E a'es'ao'āk ne te' ne 'amnāk ne tore, TEC kop la a'hāe'āk se TES - 'on fuag se' te' ne garue ne TEC a'sok ne kat hat ra se garuet ne mou se te' ne 'amnāk ne la rē fiāk'ākia fū'āk ne monē kop la la'oag 'esea ma te' ne 'amnāk ma utus tae is'āk sio 'e TES.

Ut te'is New Zealand Qualifications Agency kop a a'sok tē ne Education and Training Act 2020 la a'hāe'āk se TES. 'On fuaga te' ne tē ne NZQA, la a'soko, ag'esea ma oris garue ne quality assurance, kop la la'oag 'esea ma te' ne 'amnāk ma utus tae is'āk sio 'e TES.

Tertiary Education Organisations (TEOs) kop la sui'āk 'e 'oris 'amnāk ne af'āk sin se 'oris pā 'ese 'e hanhap fak monē ne iris la rē tapen ne a'sokoa a'hāe ne Matanitū ne af'āk sin 'e 'on 'i hete' ma se av luāk het ne sui'āk sin 'e laloag ne TES. 'On fuag se' TEO kop la a'hāe'āk ne iris la kel'āk tapen te' ne 'amnāk ne TES 'e 'oris 'amnāk ne fū'āk sio ma a'es'ao'āk ne 'amnāk 'i ma rak'āk se TEC 'e hūn se tē te'is 'e hūn se 'oris 'amnakī la pō 'oris pā 'ese 'e hanhap fak monē

'AMNAKIT 'E 'ON TĀ

LELEA' RAKO LA 'E UAN HETA

Lelea' rako ma 'oris kahunohoga tae 'e uan ne amnāk ne mou se rako

'AMNAKIT 'E 'ON RUA

SĀE OFRAU

Te' ne sal lelei ne la a'es'ao'āk se rako ma tē lelei ne agtāu sin hūn se rako la noh tār se te' ne iris ne pā rak tē

'AMNAKIT 'E 'ON FOLU

RAK'ĀK TĒ LELEI MA MUĀ'ĀK TĒ LELEI

Rak'āk tē lelei ma muā'āk tē lelei iā tē pumuet ka tē 'es'aot se lelea' rako ma 'oris kahunohoga

'AMNAKIT 'E 'ON HĀKE

RAK TĒ MA GARUE 'E AV NE TORE

Rak tē ne hāila'oag ma 'es'ao semāūr 'on famōr Niu Sirāgi 'e terānit 'ē 'i ma se 'oris māuri 'e av ne tore.

'AMNAKIT 'E 'ON LIMA

RAKOT NE A'SOK A'LELEI KA A'SOK 'E HĀIĀF'ĀKIGET SE TE' NE KĀINAG FAMORI

Rakot ne a'sok 'e Niu Sirāgi iā tuan'ākiget ma la noh roa

Te' ne tē ne la a'soko Tertiary Education Organisations

TĀ (1)

Matā' la ut rakoga la pār ka ū, ka la sāe se te' ne kāinag famori, ka kat 'es hāifiriag ra hūn se hanuā ne ta famorit leum 'e, ka kat 'es ra ta agat ne la rē mane'ākia ta le' hoi'ākkit

RUA (2)

'Es 'e 'amnāk lamlama se lelea' rak/ākonga 'atakoa, ma hāiasoag iris la a'sok 'amnāk 'i, ka hāisok'ākia hāifāeagaga ma hāigarueaga ma 'oris kahunohoga ma pure'aga la osia hanhap fak rako ne la 'es'ao se 'amnāk 'i, ka ne la a'ne'ne'āk 'oris la 'inea ne iris, ma 'oris fāega ma ag fak hanuā fak tēmamfua

FOLU (3)

'Ut'āk tē ne la a'noanoan rako se lelea' rak 'atakoa, hele' se lelea' rak/ākonga Māori ma Pasefika, lelea' rak/ākonga ne fup 'af'afa, ka tape' ma se lelea ne kop la 'es hāiasoag 'e av ne iris rako

HĀKE (4)

A'sok la lelea' rak/ākonga 'atakoa la pō 'e ta fūāg rī leleit 'e rako, 'e resōn ne mou se fāega, ma hat ma fā' tē ma 'e rē fika

*Hāifāeagaga iā takā'ākim sal 'atakoa ne lelea' rako/ākonga a'es'ao'āk mumuā 'e la hāifāeagaga ma famori, ka hat tape' ma fāeagat ne a'es'ao'āk 'ou sī'u ma kākāk'e la hāifāeag 'e Niu Sirāgi

LIMA (5)

A'sok la fāeag faktēmamfua ne hanue te'is (Te Reo Māori) ma ag fak hanua (tikanga Māori) la hāe ma a'es'ao'āk a'lelei 'e ut rakoga 'e te' ne terāni

ONO (6)

'Ut'āk pot ma 'inea 'on famōr rē rako se muā, la a'ne'ne'ākia 'oris la rak'āk tē ma muā'āk tē, ma 'oris la hāiasoag se lelea' rako 'e vāeag 'atakoa ne mou se maj ne rako

HIFU (7)

Tēag'esea ma maj ofrau fak garue ma ut garueaga la osia 'amnāk ne mou se rak tē 'on lelea' rako/ākonga la nā se irisa poto ma 'inea la a'sok a'lelei 'oris garue 'e av ne tore

VALU (8)

'Ut'āk se rērē te' ne 'inea fo'ou ne la sākior ma te' ne 'inea ma pot ne mou se famōr ne hanue te' Māori (mātauranga) sākior ne te' ne tē noanoa 'e laloag ne matanitū te'is ka tape' ma se ut tūtū ne rān te' (TES ONLY)

A'hāe'āk la te' ne 'amnāk ne fū'āk sio la kat 'es tēet la hāisarag, ma te' ne 'amnāk ne ōs sio ma hāiasoag la hāifāeag se fir'āk ma fesiā'āk ne ta le' hoi'ākkit, a'tū'āk ne ta le'et ma kat a'fai ra se ta tēet ma te' ne te' tae se lelea' ne rako/ākonga, kahunohoga ma 'oris kahunohoga

Sākior hoi'āk, a'ti' hoi'āk ma a'ne'ne'ia te' ne sal fak garue la a'fai se lio 'on ta le' raket/ākonga ma a'sok ta tēet, la 'inean ta rāe tē 'on kahunohoga ma pure'aga

Matā'ua ma nā ta utut ne la pārea ma hāiasoag se 'oris rak tē ma la hāiasoag tape' ma se 'oris pā 'ese 'e te' ne terāni fak se tēla'a, tūnu, hā'u ma rī la noho ne se lelea' ne rako/ākonga ma se 'oris māūr fak foro ma te' ne tē ne la pō la hō' kokon se filo'u ne hūga

Fup'āk 'atakoa se ut garueag sal ne la pō la 'inea 'i ma a'sokoa te' ne 'oris pā 'ese ma tēet ne 'oris hūga kāt sin se te' ne lelea' ne rako/ākonga

Fup'āk te' ne 'amnāk ne kahunohoga pō la a'sok la hāiasoag se rē rak ta ma te' ne 'amnāk ne la rako ne a'ti'āk fāeaga, ag fak hanua ma 'inea ne sei 'āea

Rak la hāikāinagaga ma famōr Māori, garue ag'esea ma iris 'e te' ne re puer ne kop la a'soko, ma tēag'esea ma iris ma hāiasoag se 'oris la re puer ne iris (rangatiratanga), ma 'oris la 'ut se mua 'e maj ne rako ka fakmane'āk ne ne iris famōr Māori

Tēag'esea ma garue ag'esea ma ut rakoga, kahunohoga, kahunohoga ne Pasefika ta, pure'ag ta ma ut garueaga la ōs la potsusun hōl'āk ne rak tē la 'es'ao se lelea' ne la rako/ākonga se 'oris rako ma tape' ma se iris ne la rak'āk tē

Gat ma ke av ās'āk la 'inea te' ne tē ma a'jeamjeam tēet ne la hō' ōkōk ne noanoa se lelea' ne la rako/ākonga, ma hāiasoag iris la pō la rak ma a'sok a'leleia 'oris 'amnakī 'e hanhap ne rako ma 'oris la pō la garue tape' ma

'E av ne vavhina, a'jeamjeam te' ne tōg ne rak ne kat a'noa ra la a'sok ma a'es'ao'āk te' ne 'amnāk ne af'āk sin, ma a'es'ao'āk a'lelei pāu te' ne 'amnakī 'i la a'jeamjeam hanhap fak monē ne kop la tuan'āk se kahunohoga ma kahunohoga

A'hāe'āk la te' ne 'amnāk ne fū'āk sio la kat 'es tēet la hāisarag, ma te' ne 'amnāk ne ōs sio ma te' ne hāiasoag ne la fū'āk la hāiasoag se lelea' rak/ākonga ne fup 'af'af ne pipik ma lelela' rak ne 'oris a'hāe ma rere kat tatāu ra ma ta le' hoi'ākkit la pō la a'sok a'lelei 'oris rako

A'hāe'āk la te' ne lelea' rak/ākonga mamfua la pō hāiasoag 'e 'oris pure'aga, ut garueaga ne av ne nōnō rak ma 'e TEO la hāiasoag la 'ut'ākia 'oris pō la hat tē ma fā' tē ma rē fika

Hāiasoag se lelea' ne la rako/ākonga la 'ut'ākia se rere 'oris 'inea ma a'es'ao'ākia pot fo'ou 'e 'on 'i hete' (digital literacy) la a'vavhian la iris la rako

Matā' la te' ne lelea' rak 'atakoa/ākonga la gat ma ke av 'es 'e te' ne hāiasoag la 'ut'ākia 'oris pō la a'sok ta tēet, ag'esea ma noh hāifāeagaga, pō la rēfiāk'āk te' ne tē ne noanoa, pō la tior'āk a'lelei ma rē a'lelei ta tēet, 'oris huāg to'a, ma te' ne ag lelei 'atakoa ne la a'es'ao'āk la hāikāinagaga ma ta le' hoi'ākkit

A'pumua'āk ma a'ti'āk te' ne fāeag ne lelea' rak/ākonga ne Pasefika ta Māori a'es'ao'āk, ma nā te' ne sal ne la hāiasoag ma 'ut'ākia 'oris 'inea ne la a'es'ao'āk ne 'oris fāeag

A'es'ao'āk Tikanga Māori 'e tēet ne ti' se 'oris hūga, ma a'es'ao'āk ne 'oris ag fak hanua ma te' ne ag ne ut garueaga a'es'ao'āk ne leum 'e hāifāeagaga ma puer'āk tē lelei ma 'es'ao ne leum 'e famōr Māori

A'es'ao'āk te' ne 'amnāk lelei se famōr rē rako la hāiasoag se 'oris pō la rak'āk tē, 'oris 'inea ma poto 'e te reo Māori ma 'oris ag hanua tikanga Māori

A'ne'ne'āk huāg 'on iris ne muā'āk tē la ao pot ma sal la rak iris ma fup'āk te' ne hāiasoag la iris la pō la a'es'ao'āk a'leleia fāeag te'is te reo Māori, ma a'es'ao'āk a'fuamama' 'e te' ne ut ne hāifāeagaga kop la a'sok

A'hāe'āk la a'sok te' ne 'amnāk ne fū'āk sin, te' ne ruere ma aga, a'sok te' ne tē ne kop la a'soko, ne garue hanisi se ta le'et ne famorit ma te' ne iris ne la garue'ākia la kel'āk 'oris aiet se Te Tiriti | The Treaty

'Inea ne tes tae ōkōk 'e hanhap ne rē rako ma ao pot ta vāeagat la hāiasoag la 'ut'ākia rak 'on lelea' rē rako, ma kahunohoga la a'ne'ne'āk ma 'ut'ākia 'oris hanhap ne rak'āk tē, muā'āk tē ma hāiasoag hoi'āk se 'oris rak'āk tē

A'ti'āk ma a'pumua'āk te' ne kahunohoga famori 'e 'ou ut garueaga ma ho'am famōr la garue ne leum 'e te' ne ut tūtū ne rān te', te ne kahunohoga fāeaga ma ag fak hanua la a'ti'ua te' ne kahunohoga lelea' ne la rako ma pure'aga

A'hāe'āk la a'sok rak'āk tē ma rako la a'sok a'lelei se lelea' ne rako/ākonga, ut garueaga ma pā 'es 'on pesnese, ma nā sin te' ne kahunohoga 'inea ma pot ne la 'es'ao se ut garueaga

Rē hoi'āk ta resōn se rak garue ma sal la hāiasoag se lelea' ne la rako/ākonga la pō 'amnāk ne hanhap ne la pō garue

Matā'ua ma nā ta resōn ne la noh roa ma pō la jen vavhian, ne pō la a'es'ao'āk 'e av het ma, tape' ma la iā la av leleit la pō la 'ut'ākia 'oris 'inea fak garue se rere ma rak garue se tōr ne 'oris māuri

Hāiasoag se te' ne kahunohoga 'inea ma pot lelei se Niu Sirāgi 'oris la jen la carbon-neutral

Fū'āk ta te' ne kahunohoga famōr la garue ne leum 'e te' ne ut tūtū ne rān te' ma a'ti' famōr ne ma 'oris talen ma 'inea ma poto ne pō la garue

Hāiasoag se sākior toton ne pot fo'ou ma 'inea lelei ma nā 'amnāk ma a'hāe lelei ma fo'ou la rēfiāk'ākia tē ne sokso'k se māūr 'on famori, 'os nohnoho ma tape' ma se jenjen ne te' ne tē ne kahunohoga 'isa 'e rān te 'atakoa

Garue ag'esea ma noh hāisok'ākia se te' ne maj 'atakoa ma ma ut rakoag 'atakoa la hāiasoag la rē fiāk'ākia te' ne tē ne noanoa ma sokso'k 'e ut tūtū ne rān te'

A'fumou'āk ne Tertiary Education Strategy (sok'ākiof)

'AMNĀKIT 'E 'ON TĀ

LELEA' RAKO LA 'E UĀN HETA

Lelea' rako ma 'oris kahunohoga tae 'e uān ne amnāk ne mou se rako

'AMNĀKIT 'E 'ON RUA

SĀE OFRĀU

Te' ne sal lelei ne la a'es'ao'āk se rako ma tē lelei ne agtau sin hūn se rako la noh tā se te' ne iris ne pā rak tē

'AMNĀKIT 'E 'ON FOLU

RAK'ĀK TĒ LELEI MA MUĀ'ĀK TĒ LELEI

Rak'āk tē lelei ma muā'āk tē lelei iā tē pumuet ka tē 'es'aot se lelea' rako ma 'oris kahunohoga

'AMNĀKIT 'E 'ON HĀKE

RAK TĒ MA GARUE 'E AV NE TORE

Rak tē ne hāila'oag ma 'es'ao semāūr 'on famōr Niu Sirāgi 'e terānit 'ē 'i ma se 'oris māuri 'e av ne tore.

'AMNĀKIT 'E 'ON LIMA

RAKOT NE A'SOK A'LELEI KA A'SOK 'E HĀIĀF'ĀKIGET SE TE' NE KĀINAG FAMORI

Rakot ne a'sok 'e Niu Sirāgi iā tuan'ākiget ma la noh roa

Tē ne 'amnākMatanitū la a'sok la hāiasoag se fū'āk ne TES

TĀ (1)

Matā' la ut rakoga la pār ka ū, ka la sāe se te' ne kāinag famori, ka kat 'es hāifiriag ra hūn se hanuā ne ta famorit leum 'e, ka kat 'es ra ta agat ne la rē mane'ākia ta le' hoi'ākkit

RUA (2)

'Es 'e 'amnāk lamlama se lelea' rak/ākonga 'atakoa, ma hāiasoag iris la a'sok 'amnāk 'i, ka hāisok'ākigi hāifāegaga ma hāigarueaga ma 'oris kahunohoga ma pure'aga la osia hanhap fak rako ne la 'es'ao se 'amnāk 'i, ka ne la a'ne'ne'āk 'oris la 'inea ne iris, ma 'oris fāega ma ag fak hanuā fak tēmamfua

FOLU (3)

'Ut'āk tē ne la a'noanoan rako se lelea' rak 'atakoa, hele' se lelea' rak/ākonga Māori ma Pasefika, lelea' rak/ākonga ne fup 'af'afa, ka tape' ma se lelea ne kop la 'es hāiasoag 'e av ne iris rako

HĀKE (4)

A'sok la lelea' rak/ākonga 'atakoa la pō 'e ta fūāg rī leleit 'e rako, 'e resōn ne mou se fāega, ma hat ma fā' tē ma 'e rē fika

*Hāifāegaga iā takai'ākim sal 'atakoa ne lelea' rako/ākonga a'es'ao'āk mumuā 'e la hāifāegag ma famori, ka hat tape' ma fāegat ne a'es'ao'āk 'ou sī'u ma kākāk'e la hāifāegag 'e Niu Sirāgi

LIMA (5)

A'sok la fāeag faktēmamfua ne hanue te'is (Te Reo Māori) ma ag fak hanua (tikanga Māori) la hāe ma a'es'ao'āk a'lelei 'e ut rakoga 'e te' ne terāni

ONO (6)

'Ut'āk pot ma 'inea 'on famōr rē rako se muā, la a'ne'ne'ākia 'oris la rak'āk tē ma muā'āk tē, ma 'oris la hāiasoag se lelea' rako 'e vāeag 'atakoa ne mou se maj ne rako

HIFU (7)

Tēag'esea ma maj ofrāu fak garue ma ut garueaga la osia 'amnāk ne mou se rak tē 'on lelea' rako/ākonga la nā se irisa poto ma 'inea la a'sok a'lelei 'oris garue 'e av ne tore

VALU (8)

'Ut'āk se rērē te' ne 'inea fo'ou ne la sākior ma te' ne 'inea ma pot ne mou se famōr ne hanue te' Māori (mātauranga) sākior ne te' ne tē noanoa 'e lalaog ne matanitū te'is ka tape' ma se ut tūtū ne rān te' (TES ONLY)

Nā ma fā' a'taf pāu te ne tē ne pā 'es la a'sok Codes of Practice se muā'āk ne lelea' rak ne noh 'e hanue te' ma tape' ma se lelea' rak ne leum 'e ut tūtū ne rān te'

Tēag'esea ma TEOs la fup'āk ma fū'āk ne ta sal ma 'amnāk lelei se noh ū ma tēag'esea 'on te' ne lelea' 'atakoa 'e te' ne ut rakoag 'atakoa

Tēag'esea 'e huāg aire ma lelea' ne rako/ākonga ma a'pumua'āk iris, noh a'fai se irisa ma se mao'āk 'oris lio ne far tē la pō la te' ne sal tūtū 'atakoa, gargarue ma garue 'e Matanitū ma TEOs la kel'āk aier te' ne tē ne le' rak/ākonga heta pā 'ese

Vāe ne ta monēt ma hāiasoag se te' ne 'amnāk fak resoni ma sal tūtū ne la rak te' 'e te' ne kāinag fāeag ne Pasefiāg ta

Sākior hoi'āk se tertiary education investment system to support TEOs la 'inea toton 'amnāk ne lelea' ne rako/ākonga pā 'ese ma hāiasoag la rē tatāu te' ne tē kat a'sok nonoj ra se lelea' ne rako/ākonga

Garue ag'esea ma TEOs la fup'ākia ta sal ma'oi, rak'āk sal ma te' ne 'amnāk ne la a'vavhiān a'es'ao'āk sal ne rako ne sākior ma rāem ne a'sok sin pā 'ese ma tēet ne lelea' ne rako/ākonga 'oris huga kāt'āk sin

Nā pure la a'ne'ne'ia huāg 'on lelea' ne la rako/ākonga la pō la iris la sikia 'oris lio se tēet ne mah 'e 'oris huga

Garue ag'esea ma TEOs la fū'ākia te' ne 'amnāk ma pot fo'ou la hāiasoag se lelea' ne rako/ākonga la pō 'oris pā 'ese

A'ne'ne'āk a'es'ao'āk ne Māori-medium pathway 'on la tēag'esea ma famōr Māori la 'io la te' ne sal 'atakoa ne a'es'ao'āk 'e maj ne rako la tāria te' ne pā 'es fak rak 'on ākonga Māori ma 'oris kāinaga

A'hāe'āk la maj ne nā monē la 'inea ne ma 'on tōg hoi'ākkit se ta kāinag hāiasoagat ma te' ne 'amnāk fak rako se te' ne lelea' ne la rako ma hāiasoag se ut rakoag ne la garue se kāinag 'e ut ne kat pōpō fak ra se ut ne tore

Hāiasoag se TEO la 'ut'ākia 'oris 'inea toton ne te' ne tē ma 'oris 'inea ne le' rak/ākonga heta 'on pā 'ese ma te' ne tē ne la a'noanoa 'oris pā 'es la 'ut se muā 'e rako

Hāisok'ākigi hāifāegaga se te' ne maj 'atakoa la pō la fuāg rī ne la rak tē la a'vavhiān se ta le'et, la rak ma la hāiasoag se lelea' ne la rako/ākonga la jenem 'e rako, ut ne hāiasoag se nohnoh 'on famori ma garue

Fup'āk te' ne ag lelei ma sal la rak'āk la hāiasoag se iris ne fup 'af'afa ne pipik ma 'oris rak tē/ākonga kat tatāu ra ma lelea' ne tore 'e ut rakoag lamlama ma ut ne la rak garue

Hāiasoag se lelea' rak/ākonga Pasefika ma 'oris kahunohoga 'e sal ne Action Plan for Pacific Education

Garue ag'esea ma Te Taumata Aronui, la iris la rak'āk 'oris 'amnāki ma tēet ne iris a'hāe la lelei ma te' ne puer'āk se sal tes tae rako la pō la a'sok a'leleia pā 'ese 'on famōr Māori ma 'oris pure'aga

Nā ta vāeag monēt se ut rakoag 'on famōr mamfua ma pure'aga (Adult and Community Education) la nā ta famōr hoi'āk la rak/ākonga ma vavhiān se 'oris la rako, ma te' ne sal hoi'āk se rak se mua, rak garue ma av ne la pō garue

A'ne'ne'ākigi ne fuāg rī ne rako la 'ut'ākia se rere te' ne sal tūtū se rako/ākonga la jor se rak lamlama ma garue

Rē a'hāe se te' ne 'amnāk ne hat tē ma fā' tē ma rē fika la pō la pō sal lamlam ne la a'es'ao'āk a'lelei se 'amnāk 'i ne leum 'e RoVE

Nā ne vāe ta monēt la sikia rako se rere, ne fup'āk ma a'es'ao'āk ne 'amnāk ne Māori-Medium ne la 'es'ao

Fup'āk ta kāinag sal ne la hāiasoag se a'es'ao'āk ne fāeag ne hanue te'is te reo Māori ma a'es'ao'āk ne tikanga Māori 'e lalaog ne 'oris rako ma rak garue

Fup'āk ma a'es'ao'āk ta 'amnākit se a'vahiāg ne rako ma fā' ne ta profile het la a'es'ao'āk fāeag ruā, 'e te reo Māori ma fāeag fakfifis ta

Sākior se funding rates se fāeag Māori ma mātauranga Māori 'e ut ne matanitū ne vāe la hāiasoag

Matā' la lamlam ma lelei rak'āk tē 'e te' ne sal ne nā sin la aier'ākia garue te'is, ag'esea ma, External Evaluation and Review (EER) ma te' ne ta kāinag sal hoi'ākkit ne la a'es'ao'āk la matā'ua

A'es'ao'āk sal ne hō' ririāf ma hāiasoag se TEOs la fup'ākia ma a'ne'ne'ia 'on la pō a'sokoa garue te'is se ta tekāe lamlamat

Pān ma fu'āk ta tertiary education investment framework la kel'āk rērē ne vāeag ne monē te'is nā tapen se ut ne a'ti'āk 'e nāag ne monē te'is ma monē te'is a'es'ao'āk tapen la 'ut'ākia se rere TEOs

Fup'ākia ta sal ma rogrog la hāiasoag se lelea' rako/ākonga la pō la iris la 'io se sal ne garuet ne iris pā 'ese ma la va'ōn'āk iris la hōl 'e rako se garue, ma pō la hāiasoag se iris ne toak 'e garue

A'vāh 'amanāk te'is reform of vocational education ag'esea ma fu'āk ne Workforce Development Councils, Centres of Vocational Excellence, ma maj fo'out ne tāunā'ia te' ne maj ne vāe monē

Sākior hoi'āk se tertiary education investment system la sur'āk ma fu'āk ta 'amnāk ne la 'io se ut ne la hāisok'ākigen garue ma rak tē aag'esea (work-integrated learning) 'e te' ne maj 'atakoa ne rako

Tēag'esea ma ut rakoga, TEOs, ut garueaga, famōr ma pesnes ne ao famōr la garue ma te' ne pure'aga ne a'sok sin garue hāiasoagat se māūr fak garue

A'ne'ne'āk New Zealand Qualifications Framework ma sal ne a'vahiāg ne rako la a'vavhiān rak tē se tōr ne māuri ma taf ne te' ne sal ne rako ma la sāk'āk la'la' ne rako nōnō ka pā jen resoni, a'luāg roa ne resoni/ne a'vahiāg ne rako ma la a'ti'āk rak ne a'sok mumua

Tēag'esea ma wānanga la hāiasoag se 'oris garuet ne fū'āk se te' ne maj ne rak lamlama

'E 'on 'i hete' a'es'ao'āk ne famōr Māori la muā'āk tē ma a'es'ao'āk 'oris 'inea ma poto (mātauranga) rak'āk ne tes tae la a'sok la hāiasoag se te' ne tē ne soksoko

Hāiasoag ma fup'āk ta sal se garuet 'e ut rakoag lamlama la sākior se 'inea ma pot lamlama ne hāiasoag se rako

Fup'āk ma a'es'ao'āk tēet ne Matanitū togia se sākior ne sok se Performance-Based Research Fund

Fu'āk la fumou Wānanga-Crown tēag'eseat la 'io la rāe'ākia te' ne sal fo'ou se maj te'is wānanga